

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра психології і туризму

Кваліфікаційна робота
на тему: «РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ»

Допущено до захисту

«24» листопада 2022 року

здобувача групи Т 01-21з
факультету туризму, бізнесу і психології
освітньої програми Туризмознавство
за спеціальністю 242 Туризм
Грищенко Дар'ї Станіславівни

*Завідувач кафедри психології і
туризму*

_____ проф. Бондаренко О. Ф.

Науковий керівник:
кандидат історичних наук,
Зінченко В.А.

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА ЇХ РОЛЬ В ТУРИЗМІ.....	8
1.1 Понятійний апарат дослідження.....	8
1.2. Методологія дослідження теми.....	19
1.3. Туризм як прояв євроінтеграційних процесів.....	22
Розділ 2. АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	31
2.1. Етапи євроінтеграції України у сфері туризму.....	31
2.2. Особливості розвитку туризму в Україні.....	39
2.3. Популяризація інноваційних напрямів в туризмі	47
Розділ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ У ЗВ'ЯЗКУ З ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ.....	54
3.1. Стратегічні напрямки розвитку туризму.....	54
3.2. Війни як фактор впливу на індустрію туризму.....	59
3.3. Рекомендації туристичним фірмам у зв'язку зі статусом України – кандидата в ЄС.....	65
ВИСНОВКИ.....	69
РЕЗЮМЕ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	82

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В ХХІ столітті стає зрозумілим, що рушійними факторами розвитку громадянського суспільства та розвинутої соціально-економічної держави стають демократична форма правління з сильною інтегрованою нормативно-правовою базою. На сьогоднішній день Європейський Союз є яскравим прикладом економічно-потужного блоку для інших держав, зокрема Східної Європи та Азії. ЄС – унікальне об'єднання, яке має ознаки держави, але формально не є нею. Всередині союзу створені наднаціональні інтеграційні інститути, складається єдиний правовий простір, розвивається Єдиний внутрішній ринок, створений економічний і валютний союз з єдиною колективною валютою – євро, проводиться спільна політика в основних сферах соціально-економічного життя. Все більш ваговою стає зовнішня політика і політика у галузі безпеки.

Ідея об'єднання Європи існувала ще в Давньому Римі. Суттєву роль в цьому процесі зіграло християнство, яке стало важливим об'єднуючим початком для народів даного регіону.

Європейський Союз – це осередок істотної частини світового економічного потенціалу. 23% світового валового внутрішнього продукту (ВВП) займає частка ЄС, а за об'ємом власного ВВП ЄС посідає друге місце після США. [65]

Саме тому для України, – достатньо «молодої» незалежної держави, – ЄС є одним з головних стратегічних партнерів на світовій арені. Курс на інтеграцію до Євросоюзу покращує умови для розвитку економічної сфери, а отже і туризму. Вона передбачає співпрацю з європейськими партнерами в сфері туризму, сприяє розвитку в'їзного та виїзного туризму, збільшує фінансові надходження від туристичної галузі в країні.

В історичній ретроспективі, намір вступити до Європейського Союзу в Україні з'явився після її виходу з Радянського Союзу. Вперше європейський вибір України був зафіксований в Основних напрямках зовнішньої політики України 2 липня 1993 року. В жовтні того ж року в Україні відкрилось Представництво Європейської Комісії.

Насамперед, європейський вектор нашої держави зумовлений фактом історичної приналежності до спільноти європейських народів. Крім того, наші цінності близькі до цінностей ЄС – поваги до людини, безпеки, демократії. Однак спостерігається відчутний вплив тоталітарного режиму радянських часів та «азіатської цивілізації» - тенденції до самоствердження через владу і багатство, а не через самовіддачу та самореалізацію [52].

Сьогодні наша країна стикається з багатьма викликами на своєму шляху до членства в Євросоюзі. Безсумнівно, найважчий з них – війна з Росією. Тому зараз виникає потреба дослідження основних етапів євроінтеграційних процесів України та оцінки їхнього впливу на різні сфери, зокрема на розвиток туризму. Це допоможе виявити проблеми та можливості в подальшому розвитку туризму, які пов'язані з реалізацією євроінтеграційних намірів та змінами в зовнішній політиці.

Постановка проблеми. Початок 2022 року застав українців на порозі повномасштабної війни з Росією, яка призвела до значного падіння економіки не тільки в середині країни, але й в Європі. Воєнні дії наклали свій відбиток на туристичний ринок сусідніх держав – Хорватії, Болгарії, Естонії, Польщу, Угорщину, – кількість бронювань скоротилась на 30-50%. Євроінтеграція в сучасних непростих умовах для розвитку туризму в Україні є ефективним засобом боротьби з негативними чинниками – збройним конфліктом, слабкою системою захисту прав туристів, невідповідністю національних стандартів з міжнародними в сфері туристичного обслуговування, недостатня підтримка

туризму на законодавчому рівні, слабка дорожня та туристична інфраструктура. Визначення найпроблемніших місць в розвитку туристичної сфери та поступове їх усунення за допомогою важелів процесу євроінтеграції дієвої стратегії – є вдалим методом на шляху до сталого розвитку туристичного бізнесу в Україні.

Об’єктом кваліфікаційної роботи є туризм в Україні.

Предметом даної роботи – розвиток туризму в Україні в умовах європейської інтеграції на сучасному етапі.

Під час підготовки даної роботи були використані дослідження іноземних та українських авторів. Серед авторів, праці яких присвячені тематиці євроінтеграції України в політично-економічному просторі, зокрема і в туристичній галузі, відомі: Алексєєв Ю. [1], Артеменко В. [3], Артёмов І., Діус Н., [4], Валіон О. [9], Василенко В. [10], Герасимів З., Христенко Г. [13], Єрмолаєв А. [17], Заячківська Г. [20], Зікєєва С. [21], Зінченко В. [23], Краєвська О. [27], Матюшенко І. [29], Назарук А. [32], Степаненко В., Степаненко Н. [46], Яровий В [56]. Увагу особливостям сучасного стану туристичної індустрії в Україні та його проблематиці приділяли такі науковці, як Алешугіна Н. [2], Баранова К. [5], Басніна Т., Валітова Л., Шерешева М. [6], Беспала О. [7], Васильчук В. [11], Гарбера О. [12], Герасимів З., Христенко Г. [13], Гонжаревська Л. [14], Кифяк В. [24], Коробко А. [25], Мельник Л., Батиченко С. [30], Миронов Ю. [31], Опанасюк, Н., Охріменко А. [34], Писарева І., Житник К. [38].

Ступінь вирішення проблеми. Незважаючи на жвавий науковий інтерес багатьох вчених до євроінтеграційної спрямованості курсу зовнішньої політики та його впливу на розвиток туризму, все ж існують прогалини та ряд невирішених питань в тематичній площині даного дослідження. Недостатню увагу приділено дослідженню напрямків євроінтеграційної діяльності

насамперед в туристичній галузі. На сьогодні в Україні не вистачає системного дослідження особливостей державної політики у даній сфері в умовах збройних конфліктів. Це уповільнює процес прийняття управлінських рішень. Проблематика впливу негативних чинників на розвиток туризму, зокрема воєнних дій, висвітлена фрагментарно та частково/ Серед вітчизняних науковці можна виділити праці Божко Л., Холодок В. [8], Заваріка, Г., Солодовник, А. [18], Романової А. [42]. Батлер Р. [55], Елліот А. та Мілне Д. [57], Джафарі Д. [59] – іноземні науковці, які присвятили свої дослідження темі туризму та війни, та вивчили явище «війни» не тільки як чинник, який негативно впливає на розвиток економіки, але й як об'єкт соціальної функції туристичної діяльності.

Мета кваліфікаційної роботи є визначити вплив євроінтеграційного процесу на розвиток туристичної галузі в Україні. Для досягнення поставленої мети потрібно було виконати наступні завдання:

- ознайомитися з основами євроінтеграційних процесів в світі;
- розглянути євроінтеграційні процеси та етапи євроінтеграції в Україні;
- дослідити вплив сфери туризму на процес євроінтеграції;
- проаналізувати еволюційний розвиток туристичної діяльності в Україні в умовах євроінтеграції;
- ознайомитись з туристичними інноваційними різновидами;
- розглянути актуальні питання та перспективи туризму України в зв'язку з курсом на євроінтеграцію;
- визначити стратегії розвитку туристичної сфери в Україні.

Для досягнення поставлених завдань використовувались наступні методи досліджень: історичний метод, опис, моніторинг, аналіз, синтез, узагальнення, дедуктивний та індуктивний методи.

Дана наукова праця складається з 73 сторінок без урахування додатків та 66 бібліографічних джерел. Структура роботи містить вступ, основну частину, три розділи, висновки, резюме, список використаних джерел, додатки.

Розділ 1. ОСНОВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА РОЛЬ В НИХ СФЕРИ ТУРИЗМУ

1.1. Понятійний апарат дослідження

Для правильного інтерпретування даної роботи, перш за все, слід розібрати термін «інтеграція». Інтеграція – від латів. *integrum* – «ціле», *integration* – «відновлення», «з'єднання» – об'єднання в єдине ціле будь-яких окремих елементів. [45] Прикладами таких інтеграційних угруповань були Римська імперія, Візантійська, Британська. Російська імперії. [29, с. 10-11]

В сфері суспільних відносин цей термін у 20-х рр. почали відносити до певної соціально-політичної спільноти, яка складалася із суб'єктів господарювання. Поняття набуло ширшого значення – під «інтеграцією» розуміли об'єднання на основі ідентичності економіко-географічних, демографічних, культурних, історичних ознак.

Туризм є відбитком інтеграційного процесу в будь-якій країні, який полягає у впровадженні європейських норм і стандартів, поширенні власних культурних і науково-технічних здобутків у ЄС. На розвиток туристичної галузі, яка задовольняє внутрішній та міжнародний туризм, позитивно впливають такі чинники, як розвиток демократії, економічна та політична стабільність, впровадження європейських стандартів та норм. [45]

Сьогодні в жодної людини не виникає сумніву, що подорож – це відпочинок, який не пов'язаний з роботою чи працевлаштуванням; це пізнавальна активність, яка виходить за межі рутини. Упорядник «Тлумачного словника» і етнограф Даль про подорожі писав так: «Подорож – спосіб проведення часу, пов'язаний з відвідуванням місць далеких, досі

небачених ... Притаманний натурам допитливим і заповзятливим, ваблені духом і розумом своїм ...» [44]

Термін «туризм» походить від французької «tour», що в перекладі означає обертання, об'їзд, обхід, поїздка. Отже, це – тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання із оздоровчою, пізнавальною, професійно-діловою чи іншою метою без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування на термін від 24 годин до шести місяців. [44]

«Туризм на початку ХХІ століття характеризується як один із видів економічної діяльності», – пише Кифяк В.

В'їзний туризм — подорожі, які здійснюються нерезидентами певної країни. Дана форма туризму сприяє надходженню валюти в країну та покращує економіку країни. Виїзний туризм — подорожі, які здійснюються резидентами певної країни до іншої. Він, навпаки, знижує надходження від туристичної галузі в країну та уповільнює ріст. [58]

В журналі «Japan Review» у 2019 році було висвітлено інтеграційну функцію туризму. Туризм було схарактеризовано як «дисциплінарний інструмент», який заохочує інтернаціоналізацію та імплементацію соціальних норм. [56]

Європейська інтеграція – це процес соціально-економічного об'єднання країн на основі розвитку глибоких стійких взаємозв'язків і розподілу праці між національними господарствами, взаємодії їх суб'єктів господарювання, виробничих структур на різних рівнях та у різних формах. [29]

Регіональний інтеграційний проект, що розпочався в Європі з початку 1950-х років отримав назву євроінтеграція. Вона можливою завдяки тому, що до середини ХХ ст. у Західній Європі склалися необхідні ідейні та матеріальні передумови, які були результатом тривалого процесу соціально-економічного розвитку Європи від самої Античності до Нового часу.

Зростання населення Європи стимулювало збільшення продуктивності сільського господарства при обмеженості земельного фонду. Система інтенсивного господарювання, сільськогосподарська діяльність та наявність природних рубежів створили умови для виникнення порівняно невеликих етносів. Саме за території Європи до середини ХХ в. відбувалась збройна боротьба між державами: Перша світова війна, Друга світова війна.

Вплив Античності відіграв суттєву роль у формуванні специфіки цивілізації Європи. Адже саме в той період спостерігається прагнення пізнати світ, жага до знань, розвиток міфотворчості та культури, а головне – зародження громадянського суспільства, яке домінувало над державою. Якщо порівняти, наприклад, античний тип цивілізацій з азіатським, то в останньому суспільство є простим продовженням держави. Людина античності прагнула до раціонального шляху вирішення проблем. Тенденції розвитку суспільства того часу знову проявилися у середині ХХ ст., а саме в прагненні до спільної праці та об'єднанні заради економічного розвитку та безпеки суспільства.

Опираючись на вище згадане, виокремлюють наступні чинники об'єднання європейських країн в єдиний союз:

1. Перший чинник – політичний. Це усвідомлення трагедії двох світових воєн та їх наслідків. Друга світова війна продемонструвала, що науково-технічні та економічні досягнення можуть перетворитися на зброю для саморуйнування Європи. Після 1945 р. війна у Європі перестала вважатися "природним станом людства". Європейські країни об'єдналися з метою приймати спільні рішення та вирішувати політичні конфлікти мирним шляхом. Крім того, політична та економічна співпраця країн Європи мала стати бар'єром перед комунізмом, який набирив усе більших обертів, а також перед економічною експансією США на європейському континенті.

2. Другий фактор – соціальний. Припинення війни позитивно відобразилось на розвитку громадянської думки. На зміну класової боротьби прийшла громадська солідарність та верховенство закону. Після Другої світової війни з'явився новий «генетичний тип» європейця, з якого і було збудовано будівлю європейської інтеграції.

3. Третій чинник – економічний. В другій половині XX століття відбулися суттєві зміни в області економічних відносин країн й у самому капіталістичному способі виробництва. Зростання продуктивних сил вимагало інтернаціоналізації виробництва та капіталу, так як рамки національних ринків були замалими для розвитку останніх. Спільний ринок мав призвести до економічної стабільності та розвитку торгівлі, а також гарантувати вільний рух людей, капіталу, товарів, послуг.

До числа цивілізаційних особливостей життя народів Європи можна віднести такі (рис. 1.1.):

- 1) раціоналістичний індивідуалізм;
- 2) особиста свобода;
- 3) верховенство закону та рівність всіх громадян перед законом;
- 4) принцип та інститут приватної власності;
- 5) інтенсивний спосіб господарювання;
- 6) культура солідарності;
- 7) капіталізм;
- 8) буржуазія як керуючий клас суспільства та мав високу соціальну відповідальність;
- 9) громадянське суспільство;

10) політична демократія.

Отже, свій початок ідея об'єднання Європи задля миру та раціонального розвитку цивілізації бере невдовзі після закінчення Другої світової війни. Ідея створення «Сполучених Штатів Європи» належить прем'єр-міністру Великобританії Вінстону Черчіллю, який уперше звернувся до суспільства у вересні 1946 року у м. Цюрих з промовою: «ми маємо тепер будувати свого роду Сполучені Штати Європи [...] першим кроком має стати партнерство між Францією та Німеччиною [...] Франція та Німеччина повинні взяти на себе ініціативу разом». [37] Виступ В. Черчілля можна побачити на рис. 1.2. (Додаток А)

Рис 1.1. Характерні риси суспільства, які вплинули на створення Євросоюзу

Джерело: складено автором за даними [28]

У 1947 році за сприяння Вінстона Черчілля створений Рух Об'єднаної Європи. Однак, слабкість Ради Європи, створеної у 1949 році, призвела до того, що з'явилися пропозиції звуження економічної та політичної співпраці. З такою ініціативою про економічну співпрацю Франції та Німеччини, що гарантувало би мир у Європі, виступили члени французького уряду Роберт Шуман та Жан Моне 9 травня 1950 року. «Декларація Шумана» пропонувала наступний зміст:

- передання французької та німецької видобувної та металургійної галузей під спільне наддержавне керівництво;
- створення спільної економічної бази як передумови утворення європейської федерації;
- звільнення від усіх митних платежів у переміщенні вугілля та сталі між країнами-членами новоствореної організації;
- скликання міжнародної конференції, яка підготує договір, що міститиме вищезгадані пропозиції. [37]

День Європи символічно відмічається 9 травня, так як саме «Декларація» Р. Шумана та Ж. Моне мала на меті об'єднати країни-члени задля їх економічного зростання та була гарантією миру в Європі.

Для покращення якості економічної інтеграції країн Європи було створення Європейської Валютної Системи (ЄВС) в 1978 році, яка мала за мету стабілізувати міжнародні валютні та економічні відносини.

Подальша роль в інтеграційних процесів належить Пол-Анрі Спааку, який очолив конференцію в Італії в 1955 році. Результатом конференції було підписання двох договорів – створення Європейського співтовариства з атомної енергії (ЄЕС) та Європейського економічного співтовариства (ЄЕС). ЄЕС передбачала стандартизацію національних законодавств країн-членів для функціонування спільного ринку, встановлення спільних митних тарифів

для вільної торгівлі із третіми країнами, запровадження спільної сільськогосподарської політики. [28]

Єдиний європейський акт (ЄЄА), підписаний в 1986 році, був не менш значущим – він проголосив про єдиний внутрішній ринок, що в основі мав 4 свободи: вільний рух товарів, вільний рух капіталу, вільний рух осіб, вільний рух послуг. Більш того, цей акт сприяв більшій згуртованості між бідними та багатими країнами-членами ЄС завдяки лібералізації ринку. Спільний ринок значно розширив можливості як для компаній, так і для споживачів.

Пізніше в 1992 році всі європейські співтовариства були офіційно об'єднані в Договорі про створення Європейського Союзу, або Маастрихтському Договорі. У цьому документі відзначено: “Європейський Союз будується на основі Європейських Співтовариств, доповнюючись політикою та формою співпраці встановленими у цьому Договорі [...]. Європейський Союз базується на принципах свободи, демократії, поваги до прав людини та основних свобод, а також верховенства права; ці принципи є спільні для усіх країн-членів“. [62]

В 1995 році було підписано Шенгенську угоду, яка скасувала прикордонний контроль між країнами-учасницями даної угоди, але посилила контроль на зовнішніх кордонах ЄС. Шенгенська угода стала ще одним елементом інтеграції Євросоюзу.

Масштабною та унікальною подією в історії інтеграції європейських країн було впровадження єдиної валюти – євро. Прийняття такого рішення мало протиріччя та було не одночасним для всіх країн, оскільки економічна ситуація в країнах іноді не відповідала критеріям введення євро в обіг. Наприклад, на сьогодні 19 країн-членів ЄС є членами євро зони [37]. Перевагами введення єдиної валюти євро є:

1. Відсутність ризику коливання валюти та вартості обміну валюти.
2. Стабілізація цін та уможливлення вибору для споживачів.
3. Універсальне використання по всій території єврозони.
4. Спрощена система співпраці між країнами ЄС.

Черга реформ в 60-х, 70-х, 80-х роках ХХ століття, які в Західній Європі призвели до економічного та політичного розвитку її країн, прискорила падіння комуністичної системи в країнах Східної та Центральної Європі. На початку 90-х рр. ці країни, позбавившись диктатури радянського режиму, мали намір йти шляхом демократії: Словаччина, Румунія, Польща, Естонія, Чехія, Словенія, Латвія, Литва, Болгарія. Як ми дослідили, внаслідок розширення географії європейських держав, виникла потреба в новій формі управління для протидії протиріч в правовому та інституційному секторі. Лісабонський договір, який набув чинності в 2009 році, не тільки окреслив зміни в зовнішній та внутрішній політиці ЄС, але й запровадив правовий фундамент для ЄС та посилив його 5 основних інституцій – Європейську Раду, Раду Міністрів ЄС, Європейську Комісію, Європейський Центральний Банк, Суд ЄС- та дозволив європейським країнам доволі швидко вийти з конституційної кризи.

Що стосується європейських цінностей, то вони були закріплені в Лісабонському договорі 2009 року. Згідно нещодавньому опитуванню самих європейців, головними європейськими цінностями вони вважають: мир (45 %), права людини (42 %) та повага до людського життя (41 %) [58]. Ці результати співпадають з європейськими цінностями, про які йдеться мова в нормативних документах ЄС: мир, права людини, демократія, свобода слова, законність, рівноправність, толерантність, солідарність, повага до інших культур. [52]

У своїй зовнішній політиці спирається на такі інструменти для захисту своїх інтересів: європейська політика сусідства, підтримка демократії і прав людини, надання гуманітарної допомоги в разі катастроф та воєнних конфліктів, співробітництво з ООН та іншими інститутами.

У 2017 році глави 27 європейських держав підписали декларацію «Цілі в галузі сталого розвитку» ООН, яка окреслила необхідність відповіді новим викликам, серед яких регіональні конфлікти, тероризм, зростання міграції, зростання безробіття, соціально-економічна нерівність, забруднення навколишнього середовища. В таблиці 1.1. відзначено 8 цілей, розбитих по п'яти основних напрямках діяльності.

Концепція сталого розвитку, яку було згадано вище, є одним з найбільш актуальних напрямів державної політики в Європі. Вона містить основні стратегічні напрями, які передбачають комплексний підхід для вирішення проблем в різних сферах економіки, зокрема в туризмі. Такими є ряд напрямків [51]:

1. Пом'якшення соціально-економічних наслідків.
2. Діджиталізація.
3. Підвищення конкурентоспроможності.
4. Розвиток екотуризму та збереження екології.
5. Партнерство та координація.

Цілі ЄС на 2030 рік

(побудовано за даними [65])

Таблиця 1.1

Назва	Завдання
Зайнятість	1. 75% населення у віці від 20 до 64 років мають бути працевлаштовані
Дослідження і інновації	Та 2. 3% ВВП ЄС повинно бути інвестовано в дослідження і розробки
Зміна клімату і енергетика	Та 3. Викиди парникових газів повинні бути зменшені на 20% порівняно з показником 1990 року; 4. Частка поновлюваних джерел енергії повинна бути збільшена до 20%; 5. Енергоефективність повинна бути збільшена на 20%
Освіта	6. Частка тих, хто кидає або рано закінчує школи у віці від 18 до 24 років, повинна становити не менше 10%; 7. Не менше 40% людей у віці від 30 до 34 років повинні мати вищу освіту.
Боротьба з бідністю	8. Скоротити число людей, що знаходяться в небезпеці опинитися за межею бідності, як мінімум, на 20 млн.

Копенгагенські критерії - вимоги для кандидатів на вступ в ЄС, визначені Статтею 49 Договору про ЄС. Це політичні, економічні, незалежний критерії, критерій спроможності держави-кандидата прийняти правовий доробок Спільноти. Перелік критеріїв відображено на рис. 1.2.

Політичні	Економічні	Незалежний
• стабільність інституцій, що забезпечують демократію • легітимна влада • повага до прав людини • охорона прав національних меншин	• стабільна конкурентноздатна ринкова економіка	• прийняття будь-якої країни не призупинить інтеграції

Рис. 1.2. Копенгагенські критерії для вступу в ЄС

Джерело: створено автором за даними [37]

Сьогодні ЄС – це економічно розвинута держава зі спільним ринком, спільною валютою, ефективною стратегією політичного та економічного розвитку, перевіреною часом. За 70 років євроінтеграції ЄС став потужним економічним блоком. За кількістю населення в світі ЄС займає 3 місце поступається лише Китаю та Індії. Європейській союз налічує в собі 27 країн (Великобританія вийшла з ЄС у 2020 р.), які мають єдину конституцію та підкоряються спільним законам, але при цьому кожна з них незалежна.

Пройшовши не простий шлях свого об'єднання та переживши ряд криз, Європейський Союз вважається найкращим прикладом економічного інтеграційного об'єднання в світі. Він займає перші місця в списку експортерів товарів і послуг, лідерів по закордонних інвестиціях.

1.2. Методологія дослідження теми

Логічність та структурованість будь-якого наукового дослідження досягається шляхом використання різноманітних підходів та методів.

Методологічна проблема наукового розуміння поняття євроінтеграції зумовлена його монополізацією. Ознаки цього терміну змінювались – економічна інтеграція набула сучасних ознак в ХХ столітті: уніфікації, вищий рівень розвитку суспільства тощо.

Підходи у вивченні інтеграційних процесів поділяються на економічний та політичний.

Економічні підходи – ринковий та ринково-інституціональний, – ототожнюють євроінтеграцію з лібералізацією торгівлі та участю держави у господарській сфері.

Політичний підхід пропонує обґрунтування процесів інтеграції концепцією федералізму. Федералізм вважає за потрібне мати в основі будьяких відносин лежить принцип субсидіарності – організаційно-правовий принцип, згідно з яким управління суспільством відбувається на регіональному рівні. Це є одним з найголовніших принципів Євросоюзу.¹

¹ Глосарій термінів Європейського Союзу. URL: http://europa.dovidka.com.ua/s.html#_Toc90362406 (дата звернення 10.09.2022)

Соціолог Д. Мітрані висунув ідею об'єднання шляхом функціонального співробітництва. Вона полягала у створенні агенцій, які мали відповідальність за певну суспільну сферу. Різниця цієї концепції від попередньої полягала в більшому наближенні до життєвих реалій сучасного розвитку суспільства.

В 60-70-ті рр. ХХ ст. з метою досягнути унікальність євроінтеграції з'являється неофункціоналізм. Ця концепція виокремила інтеграцію як окремий процес від міждержавної співпраці.

А. Маршаль розробив теорію континентальної інтеграції, сутність якої полягала у солідарності – соціальний чинник. Аналіз історії процесу євроінтеграції довів, що кожне геополітичне розширення ЄС призводило до ускладнення прийняття консенсусних рішень та зменшення ефективності його політики управління. Ставало очевидним, що концепція неофункціоналізму не враховувала динаміку євроінтеграційних процесів.

Напрямок дослідження інтеграції змінився після укладання Маастрихтської угоди. Акцент дослідження перейшов на категорію «інститут», яка представляла комплекс правил, культурно-історичних компонентів, які є основою політичної інтеграції.

Стає зрозумілим, що інтеграція – багатоаспектний динамічний процес, який характеризується складною узгодженою взаємодією інституцій, наднаціональних та національних урядів. Тому він вимагає не один теоретичний підхід до глибинного бачення його сутності.

Для цілісного дослідження розвитку туристичної галузі в Україні в умовах євроінтеграції автором застосовується системно-аналітичний підхід.

Автором використовується дедуктивний метод з метою:

- виокремлення ознак європейської інтеграції (лібералізація, стандартизація, демократизація, децентралізація), так як це явище є багатогранне та багаторівневе;
- виявлення особливостей розвитку туризму в Україні та сучасних його проблем: наявність прогалин у системі реформ, стандартизації туристичних послуг, державному регулюванні в туристичній сфері;
- виокремлення міжнародних та державних угод, які мали значення для розвитку туристичної галузі.

В даній кваліфікаційній роботі активно використовується історичний підхід для того, щоб краще зрозуміти передумови інтеграції Європи та покрокових етапів цього процесу; дослідити чинники, які сприяли становленню туризму як сфери економіки; простежити за змінами в розвитку туризму в Україні, його еволюцію.

Під час дослідження даної теми автор звертається до методу синтезу понять «туризму» та «євроінтеграція» для вивчення впливу євроінтеграційних процесів на розвиток туристичної галузі в Україні, а також для побудови стратегії його розвитку з урахуванням інтеграційних тенденцій в світовій економіці. Крім того, шляхом синтезу доводиться, що війна та туризм можна розглядати не тільки як взаємовиключні поняття – соціальна функція туризму може реалізовувати себе шляхом перетворення місць воєнних дій на туристичні об'єкти.

Метод порівняння та статистичного дослідження допомагають виявити негативну динаміку розвитку туризму в Україні через аналіз співвідношення показників виїзного та в'їзного туризму; відсутності достатньої уваги з боку держави в сфері туризму як пріоритетному секторі через порівняння витрат на фінансування України та провідних європейських країн; спостереження негативного впливу збройних конфліктів на інших чинників на розвиток

туризму через аналіз кількості відвідувань по роках; аналізу популярності видів туризму шляхом досліджень статистики.

В роботі автор часто звертається до методу логічного узагальнення для виокремлення основних тез, а також для структурованого викладу матеріалу.

1.3 Туризм – як важливий прояв євроінтеграційних процесів

Формування туристичної індустрії відбувалося поступово завдяки розвитку цивілізації та інтеграції народів. Мандрювання мало місце ще у XXII ст. до н. е. – на Близькому Сході у XVII ст. були знайдені глиняні таблички, які містили інформацію про відстань та час «шляху від одного міста до іншого, відомості про військові походи, біографії правителів.» [11] Мотивами подорожей сприяли наступні чинники:

- розвиток землеробства та скотарства (пошуки родючих земель);
- розвиток культури і мистецтва (в добу Античності було створено культурні та архітектурні пам'ятки, які стали об'єктами інтересу подорожуючих);
- встановлення торгово-економічних відносин (розвиток торгівлі);
- розвиток різних релігій (відвідування храмів та релігійних святинь – храм Аполлона у Дельфах, храм Афродіти в Коринфі тощо);
- тенденція до пізнання світу (розвиток філософії, математики, географії);
- розвиток фізичної культури (Олімпійські ігри, гладіаторські бої, гонки колісниць);

- географічні відкриття (відкриття острова Британії, створення праці «Про сім чудес світу»);
- загарбання нових земель.

Мореплавання як спосіб подорожування грало вагому роль в освоєнні нових земель. Першими почали будівництво суден фінікійці з метою досягнути басейн Середземного моря, а також вийти в океан, щоб побачити західні землі Європи та відкрити нові берега Африки. Дослідник теми виникнення туризму Васильчук В. М. дуже влучно називає район Середземного моря «колискою сучасної європейської цивілізації», адже звідси почали зароджуватись навігація, писемність, література та інші привілеї цивілізації. Більш того, два континенти Європа та Азія отримали свої назви завдяки фінікійцям.

Пізнання світу шляхом подорожування відоме ще у середньовіччя. Так, в XIII столітті італійський мореплавець Марко Поло відомий своєю «Книгою чудес світу», в якій він надав опис своїх мандрівок по Азії. Його твір важливий не тільки тим, що він був джерелом знань з географії, етнографії та історії, а також був джерелом натхнення для майбутніх мандрівників.

Подорожування поширилось в епоху Просвітництва у другій половині XVII – XVIII ст. в Європі, коли людство вперше відчувало потребу в пошуках нових знань про світ та удосконаленні суспільного ладу. Саме в цю добу в суспільстві домінує ідея цінності людини – на першому місці стоять інтереси суспільства та потреба в їх задоволенні. Саме тоді започаткувався один із засобів пізнання світу - подорож, яка виконувала соціо-культурну функцію. Розвиток туризму стимулював розвиток інфраструктури, удосконаленню умов подорожування.

Першим, хто започаткував підприємства з виробництва туристських послуг, був англієць Томас Кук. Він займався кампанією пропаганди тверезого способу життя без алкоголю та цигарок. В 1841 році, найнявши

потяг для «друзів тверезості» до Лафборо та розіславши запрошення, він влаштував їм культурну програму та харчування. На цьому Т. Кук не зупинився; він організовував екскурсії для дітей, дитячі поїздки залізницею, згодом – розважальні подорожі до відомих місць, таких як Шотландія, Ліверпуль, Ірландії, острову Мен, чим зазнав величезного успіху. Дружина Кука також мала готель, в якому було заборонено палити та разом з тим мав популярність журнал, який заохочував до подорожування. Т. Куком було створено туристичну фірму «Томас Кук і син», яке мало відділення в Америці; розпочато організацію морських круїзів до Американського, а також Африканського та Австралійського континентів.

В європейських країнах ідею Томаса Кука незабаром підхопили інші підприємці. Так у 1898 році з'явилася Міжнародна ліга туристичних асоціацій в Люксембурзі.

Перша і Друга світові війни зупинили розвиток економіки в Європі, зокрема туристичної індустрії – одну із провідних економічних галузей.

Після Другої світової війни спостерігається значне пожвавлення в туристичній сфері в Західній Європі через глобалізацію – одна з останніх тенденцій розвитку світової економіки. Вона є результатом відкриття кордонів, міжнародна співпраця між європейськими країнами, розвиток транспорту та комунікацій, а також взаємний інтерес народів до культури та історії один одного. Внаслідок цього в кінці ХХ - початку ХХІ ст. відбувається стрімке зростання кількості туристів середнього класу, адже туризм все більше перетворювався на засіб відпочинку. Це сприяло збільшенню попиту на туристичні послуги та диференціації туристичного ринку.

Вперше перетворення туризму на галузь економіки, яка розвивається найшвидше, було здійснено ЮНЕСКО в 1950-ті роки, коли була розроблена програма розвитку туризму ЕКОСОС.

В 1975 році з метою постійної співпраці країн в усьому світі було створено ВТО – всесвітню туристичну організацію, - яка досі продовжує свою діяльність. ВТО налічує 139 країн-членів, серед яких є Україна (з 1997 року). Організація наголошує на провідній ролі туризму в процесі інтеграції суспільства, – визначає, що «туризм – фактор сприяння міжнародному взаєморозумінню, миру та співробітництву, [...] шлях до соціальної та економічної інтеграції континентів». [36]

Міжнародний туризм є експортною категорією, тобто дохід від туристичної галузі посідає таке ж місце, як і торгівля. За даними ВТО, прибуток від туризму до ВВП світу становить 10%. [61]. З кожним роком прибутки від туристичної індустрії збільшуються в країнах світу. Наприклад, в 2018 році доходи від туризму в Китаї становили 48 % валового внутрішнього продукту. За даними ВТО в 2019 році США посіло перше місце за надлишком доходів від туристичної галузі, на другому місці опинилася Іспанія, третє та четверте місце зайняли країни з економікою, що розвивається, – Тайланд та Макао (Китай). [35]

Крім того, туризм має мультиплікаційний ефект. Він взаємодіє з вузловими секторами економіки є каталізатором соціально-економічного розвитку. Розвиток туризму сприяє диверсифікації економіки, стимулює приплив іноземної валюти, розбудові інфраструктури, прискорює розвиток експорту. Туризм впливає на будівництво, транспорт, сільське господарство, харчову промисловість, торгівлю.

Український дослідник туризму Кифяк В. Ф. влучно визначив туристичну галузь як «економічну діяльність», що може інтерпретуватися як засіб отримання прибутку. [24] При належній підтримці з боку держави туризм приносить високі прибутки країні. Тому туризм є важливим елементом процесу євроінтеграції. Його розвиток міг би стати одним з

найважливіших факторів поглиблення економічної інтеграції держав пострадянського простору.

Впливовими для успішної інтеграції в Європейську Спільноту є соціальні функції туризму, а саме освітня, виховна, оздоровча та спортивна. Туристична діяльність розширює світогляд людини; причіпляє любов до суспільства в цілому, культури, історії не тільки свого народу, але й інших; формує демократичні та гуманістичні погляди, дбайливе ставлення до навколишнього середовища; а також створює умови для фізичної та ментальної підготовки особистості. Наведені властивості є не що іншим, окрім невід'ємної частини євроінтеграції. Не дарма перша глава Монреальської декларації зазначає: "Соціальний туризм - високий ідеал перед лицем дискримінації і проблем інтеграції". [36]

Використання інноваційних технологій, ефективна зовнішня торгівля, урегульована податкова система, гарантія безпеки, розширення спектру туристичних послуг, відсутність митних кордонів – ці переваги тих розвинутих країн, які мають високо розвинуту туристичну індустрію. Серед таких країн лідерами є країни Євросоюзу: Франція, Німеччина, Швейцарія, Австрія, Італія, Іспанія тощо. За даними ВТО в 2000 році найбільша кількість туристів відвідала Європу – 57,7 %. В 2019 році Європа має позитивну тенденцію до збільшення потоку туристів – більше на 2 % кількості туристів в порівнянні з попереднім роком в Західній Європі та 4 % - в Південній та Середній Європі. Країнами-лідерами ЄС, на які припадає 55% подорожей до ЄС, залишаються Франція, Іспанія та Італія. На рисунку 1.3. схематично зображені показники фінансових надходжень в динаміці зі сфери туризму у Франції, Італії, Іспанії. Такі гарні показники обумовлюються безумовно

різноманітним ландшафтів, народів, культур та інтеграційними

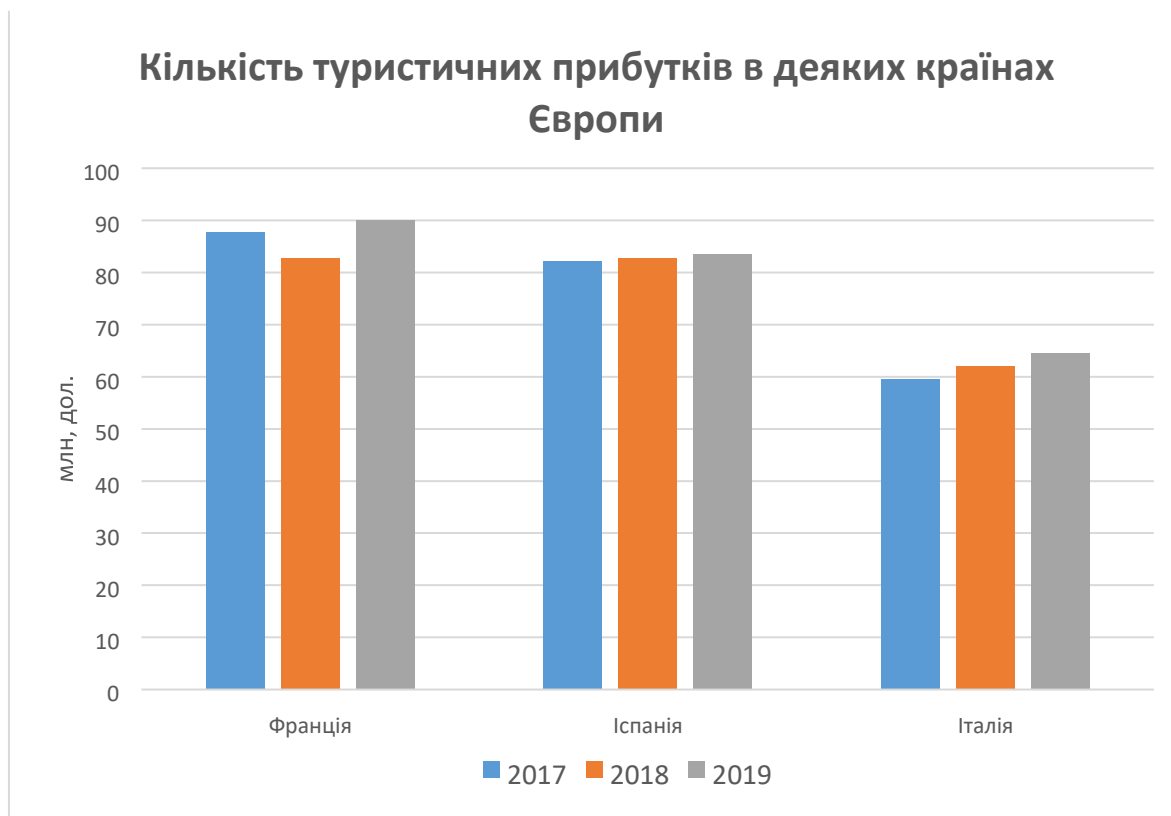

Рис. 1.3. Показники фінансових надходжень зі сфери туризму в провідних країнах Європи

Джерело: складено автором за даними [61]

налагодженими процесами, які торкаються усіх секторів в політиці та економіці.

Туризм відіграє важливу роль у вирішенні соціальних проблем, забезпечуючи створення додаткових робочих місць, зростання зайнятості та підвищення добробуту населення країни. Роль туристичної галузі в соціально-економічному розвитку країни зумовлює необхідність удосконалення механізмів державного управління туризмом, основною

метою якого є створення сприятливих умов розвитку туризму безпосередньо та суміжних галузей.

Крім того, на розвиток туризму впливають наступні чинники (рис. 1.4):

- мотиваційні – психологічні чинники, які впливають на вибір мети подорожі в ті чи інші періоди у певні регіони. Тобто потреби, мотиви, цінності, стереотипи тощо;
- географічні – особливості фізико-, економіко-, політико-географічного положення країн та регіонів, необхідність налагодження зв'язків між ними;
- політичні – стабільна політична ситуація;
- соціальні – демографічні та міграційні процеси, розвиток суспільних відносин;
- розвиток науково-технічного потенціалу;
- екологічні – збереження навколишнього середовища, придатного для проживання та відпочинку людей;
- економічні – розвиток економіки, зростання доходів населення.

Також виділяють іншу групу чинників, що впливають на розвиток іноземного туристичного бізнесу - чинники, що сприяють розвитку туризму, які активно використовують туристичні організації у своїй діяльності (науковотехнічний потенціал).

Однак поряд із позитивними чинниками туризм може відчувати негативний вплив низки різноманітних чинників, серед яких – природні катастрофи, соціальні потрясіння, війни, економічні кризи, пандемії. Згідно опитуванню, проведеним Німецьким Інститутом Вивчення Вільного Часу в державах Європейського Союзу, серед факторів, які найбільше стримують

туристів від подорожей, є політична нестабільність в країні та воєнні дії (74%), екологічні проблеми (57%), епідемії (57%), природні катастрофи (49%), злочинність (44%).

Зокрема Європа відчула на собі негативні наслідки економічної кризи 2008 - 2010 рр., зупинки діяльності туристичної фірми Thomas Cook та деяких європейських авіаліній, уповільнення виїзного туризму Великобританії як наслідки BREXIT, спалах COVID.

Таким чином, економічна інтеграція країн Західної Європи в другій половині ХХ століття зумовила появу однієї з найбільш розвинених політичних структур у світі. Управління таким величезним економічним блоком ґрунтується на нормативно-законодавчій базі, яка удосконалювалась упродовж всього часу інтеграції Європи. Вона є стійким фундаментом для розвитку спільної торгівлі, створення робочих місць, вільного переміщення товарів та послуг між країнами, грошового обміну.

Сталий розвиток економіки ЄС та його показники ВВП на світовому ринку є причиною того, чого сусідні держави мають намір інтегруватися в європейську спільноту. Не виключенням стала Україна. Однак попри ряд угод та декларацій між Україною та ЄС, нашій державі потрібно прийняти низку реформ для того, щоб повністю трансформуватися із суспільства з елементами авторитаризму в соціально орієнтоване демократичне суспільство.

Євроінтеграційні процеси позитивно впливають на розвиток окремих галузей економіки, зокрема туристичної. В свою чергу туризм інтегрує інші галузі економіки. Біль того, сталий розвиток туризму стримує економічну та політичну кризу. Задля успіху євроінтеграційних процесів в сфері туризму,

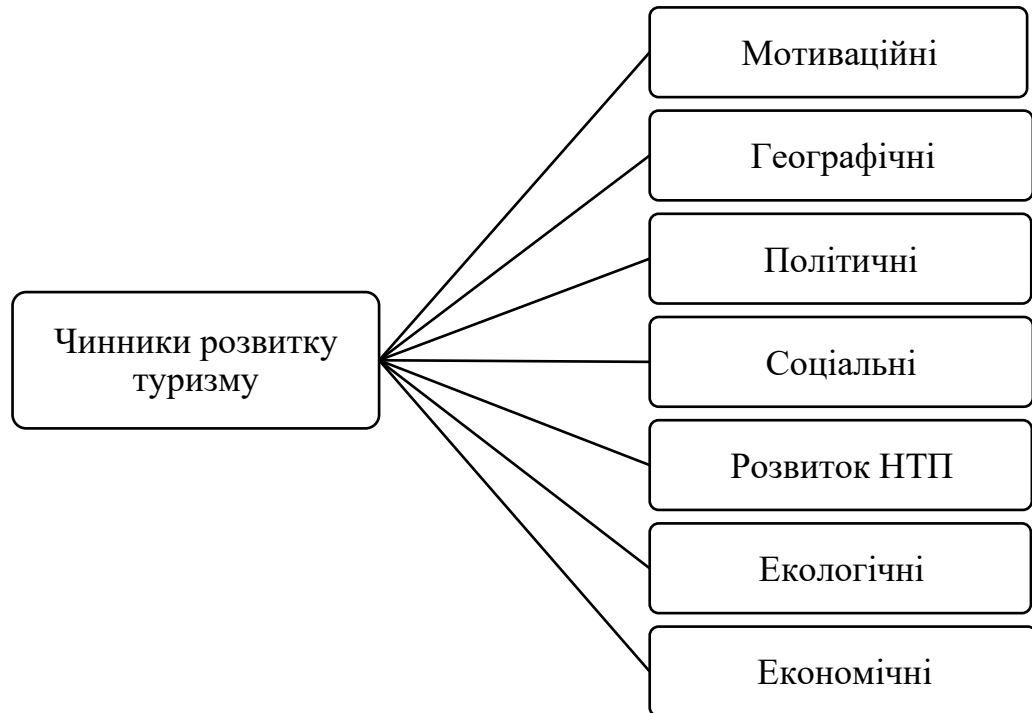

Рис. 1.4. Чинники розвитку туризму

Джерело: розроблено автором за даними [21].

потрібно враховувати тенденції в розвитку міжнародного туризму – глобальну економіку, зростання частки середнього класу, спрощення візового режиму, а також залучення інноваційних продуктів та нових форматів індустрії. При цьому розвиток туристичної галузі залежить не тільки від раціонального використання природної та історико-культурної спадщини, але й від імплементації європейських стандартів в сферу туризму.

Розділ 2. АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

2.1. Етапи євроінтеграції України у сфері туризму

В даній кваліфікаційній роботі пропонується розглянути поняття «туризм та євроінтеграція» не з моменту отримання Україною незалежності, а з моменту формування системи міжнародного туризму в Радянському Союзі. Адже підґрунтя, на якому почали закладатися євроінтеграційні принципи, має велику роль для більшого освітлення даної теми.

В радянській Україні туризм починає розвиватися з розвитком економіки та суспільства, яке оговтується після закінчення світової війни. З другої половини XIX ст. розвитком екскурсійно-туристичної справи займаються наукові, просвітницькі та професійні товариства: "Плай", "Чорногора", дитячоюнацькі організації "Пласт" та "Сокіл" в Галичині, «Радянський турист».

В 60 - 70-ті роки XX століття вагому роль у зародженні євроінтеграційних процесів відіграє діяльність перших туристичних організацій, завдяки якій відкрилися можливості міжнародної співпраці України з іншими країнами, зокрема країнами ЄС. Незважаючи на комуністичну ідеологію радянських часів, вже в другій половині XX століття розвиток міжнародного туризму починає набирати обертів саме завдяки співробітництву молодіжних туристичних організацій Радянського Союзу з соціалістичними, а також капіталістичними країнами Європи. Яскравим прикладом таких перших туристичних фірм є «Супутник» (Додаток А, рис.

2.1) та «Інтурист». На межі 70-80-х рр. налічувалось вже більше тисячі комсомольських організацій УРСР, які підтримували тісні зв'язки з молодіжними організаціями країн соціалістичної співдружності.

У діяльності цих організацій існувало три основні напрямки: міжнародний молодіжний обмін, внутрішні подорожі радянської молоді, започатковані «Супутником» в 1963 році, і організація відпочинку в туристських центрах. Краєзнавча та екскурсійна робота серед учнівської та шкільної молоді по країні та за кордон, рекламно-інформативна діяльність з популяризації закордонних поїздок, створення системи безвалютних обмінів із зарубіжними країнами (Закопанська система), впровадження активних форм туризму, а також підготовка висококваліфікованих екскурсиводів та гідів-перекладачів, в другій половині ХХ століття закладали фундамент для подальшого курсу України на євроінтеграцію.

Наприклад, через туристичні бюро «Супутник» здійснювалися перші в Україні авіа чартерні рейси та автобусних подорожей до Болгарії, Італії, Туреччини, Греції, Хорватії, оздоровлення школярів в Україні, Словаччині, Болгарії, Іспанії. Досить популярні серед громадян СРСР були морські круїзи навколо Європи, по Середземному морю, по Балтійському і Північному морях, в Південно-Східну Азію, навколо Японії, річковий круїз по Дунаю.

Основу діяльності туристичної організації «Супутник» становила Закопанська система – угода про довгострокове співробітництво між молодіжними організаціями соціалістичних країн, яка передбачала систему двостороннього обміну на безвалютній основі. Підписання Закопанської угоди в 1964 році в польському курортному містечку з однойменною назвою мало важливе значення для розвитку відносин нашої країни із зарубіжними державами в сфері туризму. Фундаторами та головними учасниками цієї системи виступали молодіжні організації з розвитку туризму і подорожей

Народної Республіки Болгарії (НРБ), Угорської Народної Республіки (УНР), Німецької Демократичної Республіки (НДР), Польської Народної Республіки (ПНР), Чехословацької Соціалістичної Республіки (ЧСР) та Соціалістичної Республіки Румунії (СРР).

Ідентифікація, диференціація та уніфікація турпослуг на безвалютній основі передбачала узгодження внутрішніх цін і тарифів та складання єдиних каталогів закладів розміщення і харчування, транспортних перевезень, системи атракцій тощо. Так, іноземним туристам та радянській молоді, що виїжджала за кордон, пропонувався наступний пакет послуг на маршрутах: розміщення в кімнатах на дві – чотири особи зі зручностями на поверсі, триразове харчування в кав'ярні чи ресторані, а під час подорожі – забезпечення сухим пайком; різні соціальні заходи; проведення міських екскурсій; супровід гіда-перекладача тощо.

Молодіжний обмін сприяв вивченню й обміну досвідом у споріднених галузях виробництва, знайомству із західною культурою, європейськими цінностями та способом життя за кордоном, та водночас популяризації в'їзного туризму в Україні завдяки рекламно-інформаційній активності газет та «зустрічам дружби» з іноземними туристами. Такий обмін був ефективним каналом поліпшення конкретного співробітництва спілок молоді та їхніх місцевих організацій, що виконувало винятково важливу роль в інтернаціональному зближенні народів. Це зазначалося, зокрема, на спеціалізованих семінарах у програмі XI фестивалю дружби угорської й радянської молоді в 1977 р., VI фестивалі молоді СРСР і НДР у 1983 р.

Компанія «Супутник» була першою, яка впровадила європейську грошову систему «Tax free» – повернення податків на додану вартість в товарах, придбаних нерезидентами в ЄС.

Таким чином, одна із провідних місій таких туристичних організацій була в побудові сучасного формату туристичної індустрії, який існує на сучасному туристичному ринку.

Після отримання Україною незалежності в 1992 році євроінтеграція в Україні стала орієнтиром в усіх секторах економіки. Відчутний вплив такого розвиненого економічного блока як ЄС в світовому просторі зумовив потребу у змінах та інших підходах до розвитку туризму як економічної галузі. Саме тому, першим кроком після отримання Україною незалежності було прийняття в 1995 році Закону України "Про туризм", де закладено законодавче забезпечення та планування розвитку вітчизняної туристичної галузі. Про визнання вагомості туризму, його впливу на розвиток життя країни свідчать Укази Президента України від 02.03.2001 року "Про підтримку розвитку туризму в Україні" та від 14.12.2001 року "Про заходи щодо забезпечення реалізації державної політики у галузі туризму".

14 червня 1994 року Україною та ЄС було підписано Угоду про партнерство і співробітництво. Незабаром в 1998 році була затверджена Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу.

Для контролю стратегічних цілей щодо вступу України в ЄС та Організації Північноатлантичного договору було також створено Державну Раду з питань європейської і євроатлантичної інтеграції, яка існувала до 2005 року.

На сьогодні Україна як кандидат на членство в ЄС значну увагу приділяє загальним правилам, які прописані в міжнародних правових документах. Серед них можна виділити Конвенції ООН, Хартію туризму, Гаазьку декларацію тощо. Вони дали змогу створити в Україні окрему законодавчу базу в сфері туризму, а також поглибити інтеграцію в ЄС. В цих

документах йдеться мова також про законодавчу базу України у галузі туризму.

Співпраця українського туристичного бізнесу з європейським сприяла, насамперед, надходженню іноземної валюти у фонд держави – до 2000 року Україна отримала понад 50% грошових оборотів з ЄС, що зумовило збільшення податків в країні.

Держава підтримує постійну співпрацю з ЄС. Україна є членом Європейської туристичної комісії (ЄКТ). Відбувається реалізація маркетингової діяльності для просування іміджа країни – презентація регіонів та міст України в рамках World Travel Market 2015 на Міжнародному туристичному салоні UITT-2016, проведення прес-конференції щодо розвитку МІСЕ-туризму, показ презентації «Experience Ukraine!». Крім того, ЄС та Україна підписали угоду про участь останньої в програмі «Конкурентоспроможність підприємств малого і середнього бізнесу (COSME) (2014–2020)».[20] Вона має на меті реалізацію заходів для підсилення конкурентоспроможності країни, для матеріально-технічної та грошової допомоги, вирішення питань з поглибленням державного законодавства з європейським тощо.

Кроком вперед було прийняття безвізового режиму у 2005 р. Це позитивно вплинуло на привабливість пропозиції, пізнання іншої культури, кількість іноземних туристів, а отже сприяло збільшенню прибутків в країну.

Важливим етапом для розвитку міжнародного туризму мало створення у 2008 році зони вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та ЄС. Мета заходів даної угоди полягає у проведенні державою потрібних для інтеграції в ЄС реформ, зокрема спрощення візового режиму для українських громадян, «промисловий безвіз», співпраця в рамках Європейської зеленої угоди, спільний авіаційний простір, забезпечення робочих місць.

Основні аспекти взаємовідносин ЄС та України на початку XXI ст. В в
сфері туризму

(побудовано автором за даними [23])

Таблиця 2.1

№ п/п	Нормативні документи	Значення
1.	2003 р. Закон України «Про туризм»	Було внесено зміни у туризмі згідно євроінтеграційним принципам (ефективне використання ресурсів, розбудова інфраструктури тощо).
2.	Угоди з ЄС в 2000 та 2004 рр.	Ці угоди містили рекомендації щодо заходів по інтеграції України в європейський простір. Туризм визначався як пріоритетний напрямок.
3.	Міжвідомчі та міжурядові угоди	Регламентували оптимізацію туристичних потоків, створення умов для прийому туристів тощо.
4.	2005 р. – безвізовий режим для громадян країн членів Європейського Союзу	Іноземний громадянин тепер міг перебувати на території України 90 днів.

Продовження таблиці 2.1.

5.	2005 р. – Україна стає членом ЄКТ.	Це дало змогу державі приймати участь у створені єдиного туристичного європейського простору.
6.	2001, 2002, 2004 рр. – «Про забезпечення дотримання законодавства під час надання послуг іноземцям», «Концепція державної політики України щодо розвитку молодіжного туризму», «Про додаткові заходи щодо реалізації права людини на свободу пересування і вільний вибір проживання»	Дана низка нормативних документів скасовувала реєстрацію іноземних громадян в органах внутрішніх справ, стимулювали розвиток молодіжного туризму та встановлювали рівні тарифи на послуги тощо.
7.	Угода про асоціацію в 2014 р.	- збільшила турпотоки між Україною та ЄС; - сприяє надходженню іноземного капіталу; - посилює якість турпослуг; - підвищує рівень обслуговування в туризмі; - підтримує систему підготовки спеціалістів з туризму.

Продовження таблиці 2.1.

8.	11 червня 2017 р. – безвізовий режим для українських громадян, які відвідують ЄС.	Туристи з України тепер могли перебувати в країнах ЄС без оформлення віз з метою подорожування протягом 90 діб.

Вагомим поштовхом для розвитку виїзного та в'їзного туризму в Україні було підписання Угоди про асоціацію в 2014 р., яка ґрунтувалася «...на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках» [48]. Глава 16 р.У містить такі головні напрями в туристичній діяльності:

- забезпечує збільшення туристичних потоків з України в Європу і навпаки;
- посилює якість туристичних послуг;
- підвищує рівень обслуговування в сфері гостинності;
- - удосконалює систему підготовки кадрів в туризмі.

Прийняття безвізового режиму між Україною та ЄС в 2017 році теж стало важливою подією в історії євроінтеграції туристичної сфери. А саме, в статті 19 Угоди йдеться про те, що сторони-підписанти гарантують спрощення візового режиму, що уможливило збільшити потік туристів в Західну Європу та в саму країну.

Євроінтеграційний курс України змінив орієнтири на впровадження європейських стратегій для економічного розвитку, зокрема туризму. Важливої ролі набуло поняття конкурентоспроможності туристичних фірм для просування національного туристичного продукту на європейському ринку.

2.2. Особливості розвитку туризму в Україні

Сфера туризму як один із найбільш впливових та пріоритетних секторів економіки є відображенням ступеня загального розвитку економіки в державі. Ідентифікація особливостей розвитку туристичної індустрії в Україні може бути корисною для побудови подальшої стратегії розвитку даної галузі на шляху до інтеграції в ЄС.

Іноземні туристи з ЄС більш за все цікавились такими видами туризму: пляжний – 39%, курортний (26%), сільський – 31%, відвідування родичів – 38%, лікувальний – 13%, подієвий – 9%, спортивний – 12%. Оздоровчий туризм набуває попиту на просторах ЄС, а також в Україні. [20] Останнім часом поширення набули екологічний, креативний, міський, медичний, гастрономічний, пригодницький, активний та ін. Більшість з них є результатом європейських тенденцій в туристичній галузі. Популярним в останній час стає «відпочинок вихідного дня», який передбачає залучення власного транспорту.

Україна дійсно має пріоритети для розвитку зазначених видів туризму та може скласти конкуренцію іншим державам, а саме:

- 1) зручне географічне розташування;
- 2) сприятливий та різноманітний клімат;
- 3) рекреаційні можливості;
- 4) історична, культурна та природня спадщина (в арсеналі України знаходиться 150 тис. пам'яток, 7 культурних об'єктів, які входять до списку ЮНЕСКО, зокрема Площа-ринок у Львові (рис 2.2, дод. Б), Києво-Печерська

Лавра (Рис. 2.3, дод. Б), Церков святого Юра на Берестові (Рис. 2.4. дод. Б);

- 5) прогрес в сфері ІТ-технологій.
- 6) низький рівень цін;
- 7) наявність унікальних методик оздоровлення.

Проте, існує ряд декількох чинників, які є перепорою для сталого розвитку туризму (Рис. 2.5.). На українському туристичному ринку залишається питання невідповідності між українською та європейською системами стандартизації. Стандартизація туристичних послуг відбувається згідно Директив ЄС, виконання яких обов'язкове для вступу в ЄС. У 2016 р. було прийнято 11 національних стандартів для гармонізації національної системи стандартизації з міжнародною. Так, наприклад, можна виділити низьку якість готельних послуг на вітчизняному ринку, які, у першу чергу, повинні бути зорієнтовані на її споживача. Усі готельні об'єднання повинні мати власні нормативи і стандарти оснащення готелю, стандарти обслуговування, а також власну систему підготовки кваліфікації персоналу.

Показники частки туризму ВВП (валового національного продукту) становлять лише 2%.[7] Причинами цього є низка невирішених проблем:

- скорочення рекреаційного потенціалу через втрату територій;
- слабка державна політика в сфері туризму;
- немодернізований матеріально-технічний комплекс;

- нерозвинута інфраструктура;
- невідповідність рівень сервісу, який часто не відповідає міжнародним стандартам, фактично неорганізована індустрія розваг;
- занедбаність пам'яток культури та історії,
- проблеми з екологією.

Рис. 2.5. Основні чинники, що гальмують розвиток в'їзного та внутрішнього туризму в Україні

Джерело: складено автором за даними [2], [7], [20]

Про те, що держава приділяє замало уваги туристичній сфері, свідчить майже відсутність фінансування цієї сфери державою. (Таблиця 2.2) Закон "Про туризм" свідчить про те, що саме держава відповідальна за сприятливі умови для розвитку туристичної діяльності. [19] Рекомендації Гаазької міжпарламентської конференції з туризму (10-14 квітня 1989 р.) містять також твердження стосовно ролі парламентських, урядових та інших державних інституцій в організації туристичної діяльності: «Необхідно, щоб державна влада на всіх рівнях у всіх країнах, особливо парламенти, відігравали активну роль у справі створення сприятливих умов для туризму і, зокрема, надавали фінансові та інші ресурси для реалізації всеохоплюючих [...] програм, присвячених туризму». [63]

Вирішити проблему державного фінансування туризму можливо завдяки:

- створенню концепції розвитку туризму;
- розробці високоякісного туристичного продукту;
- збалансуванню розподілу коштів за видатками споживання та видатками розвитку;
- удосконаленню ліцензування та контролю діяльності туроператорів з боку держави;
- удосконалення туристичної інфраструктури.

За даними Державної прикордонної служби у 2020 р. в країни ЄС, зокрема до Польщі, Угорщини, виїхало 11 млн 250 тис. українців, а приїхало в Україну 3, 4 млн європейців. Прослідкувати привалювання виїзного

туризму над в`їзним можна на рисунку 2.6.. Як бачимо, переломним роком став 2014 рік, коли почався конфлікт на сході країни, через який почав страждати економічна сфера.

Для урегулювання цих показників державі потрібно забезпечити інфраструктурне та інформаційне облаштування туристичних об'єктів, створити інтерактивну базу туристичних та рекреаційних ресурсів України, вирішити проблему страхового полісу для іноземців, розвивати соціальний туризм, спростити податкову систему, долучитися до фінансування витрат туроператорів. Такі кроки сприятимуть збільшенню кількості іноземних відвідувачів.

Витрати урядів провідних туристичних країн ЄС та України на туристичну галузь, млрд. Євро

(побудовано автором за даними [20])

Таблиця 2.2

№ з/п	Країни	Роки			
		2013	2014	2015	2016
1.	Іспанія	11,6	11,6	11,9	12,1
2.	Франція	13,6	13,8	13,9	14,0
3.	Німеччина	10,3	10,5	10,7	11,2
4.	Україна	0,073	0,069	0,063	0,063

З цього приводу було затверджено проєкт розвитку внутрішнього та в'їзного туризму «Мандруй Україною» на 2021-2023 рр. вона передбачає:

- вивчити цільові аудиторії на вітчизняному туристичному ринку;
- розвивати туристично-інформаційний центр;
- реалізувати проєкт «Туристичні магніти України».

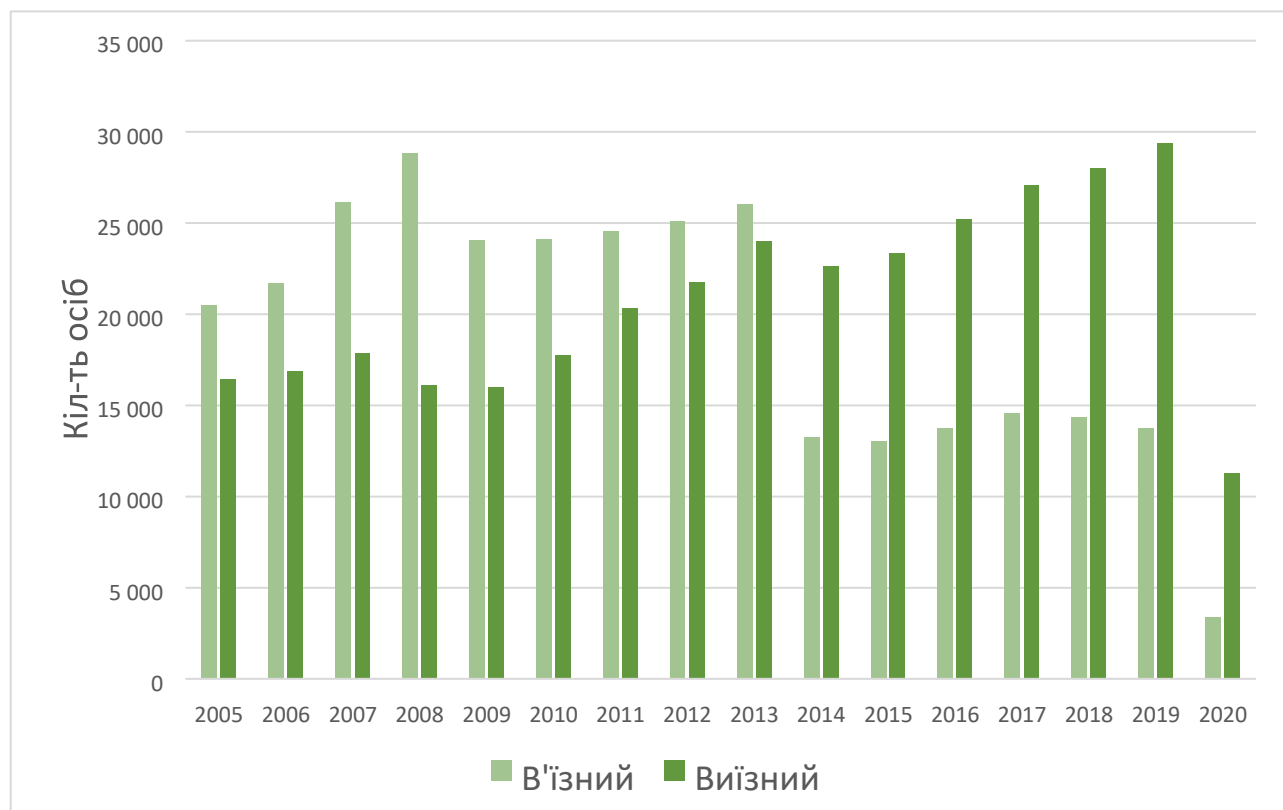

Рис. 2.6. Виїзний та в'їзний туризм в Україні 2000-2020

Джерело: складено автором за даними [35]

Одна з головних причин непродуктивності туристичної галузі в Україні є нерозвинені транспортні коридори та слабка туристична інфраструктура. Адже створення нових автошляхів, авіаліній, залізничних та авіарейсів буде стимулом для розвитку нових туристичних дестинацій. В країні не може залишитися не поміченою транспортна проблема, яка стосується невідповідності європейським стандартам залізничного транспорту та стану автомобільних доріг. Ці недоліки потребують негайного вирішення, так як вони створюють перепони до легкого пересування по країні, зокрема з туристичною метою.

Великі комплекси, які були збудовані в СРСР, давно вже потребують перебудови. Головна їх проблема є невідповідність сучасним міжнародним стандартам якості. Таким чином, значна частина об'єктів туристичної інфраструктури потребує кардинальних змін, які будуть відповідати міжнародним стандартам. Також, оновлення та реконструкції потребують пам'ятки культури та архітектури радянських часів.

Одним із чинників, що впливає на розвиток як внутрішнього, так і міжнародного туризму, є добробут населення. Загальний економічний розвиток і особисті доходи громадян мають незаперечний зв'язок, як свідчать дані, пропорціональні. За стабільних цін зростання особистого споживання на 2,5 % населення збільшує витрати на туризм на 4 %, а зростання особистого споживання на 5 % - на 10%. Щорічне збільшення доходів громадян України приведе до більш інтенсивної туристичної діяльності.

Окремої уваги потребує стан готельної індустрії в Україні. На сучасному етапі економічного розвитку в Україні є два основних національні готельні оператори – Premier Hotels & Resorts і Reikartz Hotels Group. Готельна мережа «Premier Hotels and Resorts» налічує 17 готелів в різних містах України

категорії 2-5 зірок, що знаходяться в секторі, в якому професійне задоволення потреб споживачів готельних послуг ставиться на перше місце. В останні часи у мережу увійшли готелі категорії 2 та 3 зірки, що пояснюється прагненням керівництва охопити нові бюджетні сегменти ринку і спаду попиту на послуги готелів класу люкс. Мережа «Reikartz Hotel Group» позиціонує себе як національну мережу, об'єднує 35 готелів з 2-4 зірками. Існує також декілька незначних мереж (Radisson, Intercontinental, Opera, Fairmont, Ramada, Ibis, Hyatt, Hilton, Rixos), які представлені готелями категорії 4-5 зірок, що переважно знаходяться у Києві і задовольняють вимоги в основному заможних клієнтів. [5]

Проаналізувавши актуальний стан готельної індустрії в Україні, можна спостерігати тенденцію до поступового насичення високого класу готельного ринку, а також збільшення числа іноземних компаній на ринку. Проблематичними для готельної залишаються питання взаємодії з урядом, а саме:

- процесу реєстрації готелю;
- відведення земельних ділянок для будівництва готелю;
- обов'язкової процедури пожежного та медичного відомств;
- отримання необхідних дозволів і сертифікатів. [5]

В таких умовах, як зараз, країні потрібно реалізувати національну політику, створити інформаційну базу про туристичні об'єкти, вести активну маркетингову діяльність для просування свого турпродукту на світовому ринку.

2.3 Популяризація інноваційних напрямів в туризмі

Туризм в силу своїх функцій поглиблює міжнародні зв'язки. Міжнародний туризм поширює свої тенденції на просторах України – в Україні спостерігається популяризація тих різновидів туризму, які користуються попитом закордоном, зокрема в Європі.

За останніми даними культурно-пізнавальний туризм займає одне з пріоритетних місць у виборі туристів щодо відвідування Європи – 37,8%, пляжний – популярний на 29,6%, пригородницький – на 17,3%, сільський – на 17,1%, круїзний – на 14,2%, активний або спортивний – на 13,8% (Рис. 2.7).

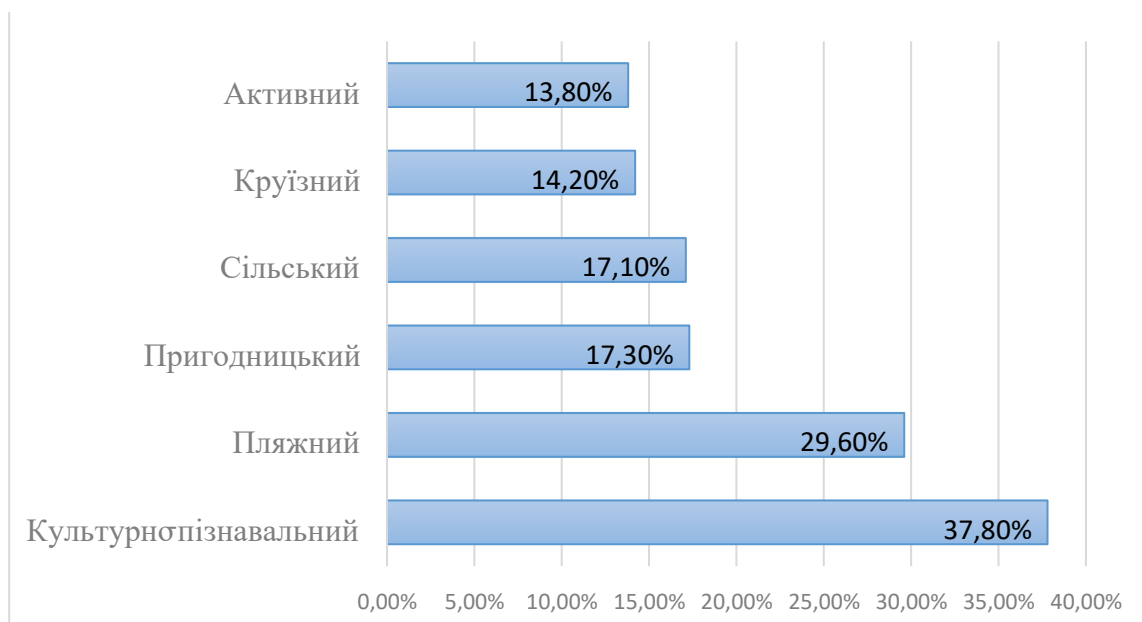

Рис. 2.7. Популярні види відпочинку серед відпочиваючих в Європі (2022)

Джерело: складено автором за даними [61]

Переслідуючи за мету концепцію сталого розвитку економіки та її галузей, слід виокремити найбільш пріоритетні види туризму в державі та створювати умови для їх розвитку – залучати інвестиції, вести партнерство держави та туристичного бізнесу, а також із закордонними партнерами, просувати туристичний бренд країни. Хоча стан туристичної індустрії характеризується негативною динамікою в останні роки, все ж таки відбувається збільшення туристичних об'єктів, числа туристичних організацій [66], а також популяризація таких перспективних видів як креативний, активний, лікувально-оздоровчий, екологічний туризм та гастрономічний. Їх розповсюдження зумовлено глобалізацією соціально-економічних процесів. [33, с. 119]

Креативний туризм – різновид туризму, який передбачає поєднання культурно-пізнавального процесу із певним середовищем з активним відпочинком. Причини популярності даного виду – інноваційний формат, доступність, інтерактивність. Творчий туризм – це синтез умов для туристів, в яких турист займається пізнавальною діяльністю та отримує позитивне враження від атмосфери. Іншими словами, це – різновид культурного туризму, який був зумовлений зростаючою залежністю соціалізації особистості і реалізації нею креативного потенціалу від туристичної діяльності. Із розвитком великих міст даний різновид викликає підвищений інтерес у мешканців мегаполісів, адже він дозволяє відволікатися від рутини, отримувати масу задоволень та нові ідеї.

Гарними прикладами креативного туризму в Україні можуть бути:

- музей просто неба під Києвом «Пірогово» – проведення культурних заходів та майстер-класів, інтерактивних екскурсій, спрямованих

на знайомство із звичаями, побутом, історією українського народу (Рис. 2.8., дод. Б);

- копальня кави у Львові – видобуток кавових зерен з недр львівської площі Ринку;

- Зелені хутори Таврії – миловаріння, катання на конях, майстер-класи з виготовлення зброї;

- фестиваль «Середньовічний Хотин» (відбувається на території історико-археологічного заповідника «Хотинська фортеця») – екскурсійна програма, майстер-класи, сценічні виступи, фаер-шоу (Рис. 2.9., дод. Б);

- Львівська майстерня шоколаду, Київська фабрика шоколаду Roshen – майстер-клас з оформлення шоколадних коробок тощо.

Особливе місце в міжнародному туризмі займає екологічний туризм. В умовах євроінтеграційної спрямованості даний різновид туризму набуває позитивних тенденцій і в Україні. Піклування про довкілля, охорона природнозаповідного фонду, спостереження за природними явищами, стандартизація курортно-санаторних фондів – все це сприяє поживленню національної ринкової економіки. Сільський або фермерський туризм, агротуризм поширюються в таких країнах, як Італія, Ірландія, Польща, Латвія, Литва, Франція, завдяки двом позитивним чинникам:

- політична підтримка з боку Євросоюзу, так як агротуризм розглядається як альтернативний сектор виробництва послуг;

- продукт сільського туризму відповідав інтересам споживача та виявився маловитратним.

Екологічний туризм зараз має декілька напрямів: культурнопізнавальний, спортивний, ландшафт, спортивний, екотуризм.

Місцями знайомства людини з флорою та фауною відбувається на території національних природних парків – наприклад, Шацького (Рис. 2.10., дод. Б), Синевірського, Карпатського, – у ландшафтних парках, такі як Асканія-Нова, Дунайському, Чорноморському, «Софіївка», «Олександрія».

Часто туристичні центри побудовані на фоні природного різноманіття та в історично-важливих місцях. Такими прикладами є Кам'янець-Подільський, туристичні зони в Києві та у Львові тощо. Зелений туризм організовується на берегах річок Дніпра, Дунаю, озер, водосховищ тощо. Популярністю користується сільський туризм – у пошуках нового досвіду туристи відправляються в екологічно чисті селища, знайомляться з українським побутом, народними промислами, українською архітектурою, історичними пам'ятками. В Україні сільський туризм почав розвиватися в 1990-х рр., беручи за приклад досвід європейських країн.

Медичний туризм теж набуває темпів в своєму розвитку. Він поширений в Німеччині, Ізраїлі, Швейцарії, Туреччині. Згідно даних Global Wellness Tourism Congress, протягом попередніх 5 років частка міжнародного медичного туризму зросла майже на 10%. Здоровий спосіб життя став модним та змінив аудиторію покупців. Так званий «wellness» туризм стає розповсюджений серед молоді – у 2008 р. частка туристів до 30 років складала 15% туристів, в 2016 р. вона становила 24% [30]

Україна має переваги для розвитку цього різновиду, адже вона має високу якість лікування та низькі ціни, наявність бази лікувально-курортних ресурсів – лікувальні грязі (100 родовищ) та мінеральні води (400 джерел), гірські масиви та узбережжя Чорного та Азовського морів, – які привертають увагу європейських туроператорів. Лікувальні ресурси України не поступаються європейським, а іноді є унікальними. Наприклад, мінеральна

вода «Нафтуса» не має аналогів, тому бальнеологічний курорт «Трускавець» у Львові було внесено до 100 найкращих курортів світу (Рис. 2.11., дод. Б).

Лідерами лікувально-оздоровчого туризму є Херсонська, Одеська, Миколаївська, Донецька, Запорізька, Львівська, Полтавська, ІваноФранківська, Закарпатська області. В Україні нараховується 45 курортів державного та міжнародного значення, 13 курортів місцевого значення.

Просуванням туристичних послуг на закордонний ринок, розробкою програми розвитку активних видів туризму в Україні займається Українська Асоціація екологічного та активного туризму. Вона бере участь у профільних виставках в країні та за кордоном, спостерігає за якістю надання послуг займається підвищенням конкурентоспроможності ринку пригодницького та екологічного туризму шляхом «Пропаганди здорового життя». В рамках цього проєкту організація закликає до раціонального використання природних, історичних та культурних ресурсів.

Незважаючи на відсутність фінансування активного та спортивного туризму з боку держави, ці різновиди набувають з кожним роком популярності та підтримки з боку спортивної громадськості. У Вінниці зусиллями громадськості була створена Федерація спортивного туризму України. Ця організація має важливе значення для розвитку спортивного туризму, адже вона розробила Програму діяльності Федерації, яка містить нормативно-правове та інформаційне забезпечення своєї діяльності.

Туристичною інновацією стало впровадження еногастрономічного туризму – подорожування з метою ознайомлення регіональних страв та напоїв в певній географічній області. До розвитку цього різновиду призвів запроваджений 4 роки тому європейський проєкт «Географічні зазначення», частиною якого є розробка еногастрономічних маршрутів в Україні у

відповідності до Угоди про Асоціацію. Він передбачає, окрім додаткової належної перевірки якості товарів, контроль за унікальністю назви продукту по регіону – «Херсонський кавун», «Мелітопольська черешня», «Гуцульська овеча бриндзя» тощо. Приклади еногастрономічних туристичних маршрутів можна віднайти в Одеській, Закарпатській областях, які об'єднані під назвою «Дороги вина та смаку України». Під час подорожування по цих маршрутах туристи спостерігають процес виробництва місцевих продуктів, відвідають заклади харчування та куштують традиційні страви та вина, а також знайомляться з історико-архітектурними об'єктами. [25]

На особливу увагу заслуговує винний туризм, який має всі передумови розвитку в нашій країні – високо родючі землі, м'який клімат сприяють розвитку виноробству. Наразі існує Асоціація сприяння розвитку гастрономічного та винного розвитку, яка бере участь в міжнародних семінарах, за участю представників інших країн. Про позитивний розвиток даного виду свідчить започаткування у 2017 р. сертифікатної програми «Професія сомельє». [26]

Винний туризм користується попитом в Європі, адже 54% площі йде під вирощення винограду. Для порівняння, в Україні використовується лише 45 тис. га під висадження винограду – це 1% від тієї площі, що залучено в Європі. [26] Зараз винний туризм набуває популярності. Причиною цього стала зацікавленість держави у сфері виноробства та інвестування, введення нових стандартів та гарантій винної продукції.

Таким чином, безвалютний обмін туристами в Україні, яким займалися перші молодіжні туристичні організації в СРСР, став прототипом сучасного міжнародного туризму. Туризм в другій половині ХХ ст. був порівняно розвиненою галуззю, проте формально не підкріпленою законодавчою базою.

Крім того, значний контроль з боку тоталітарного радянського режиму та обмеженість в туристичних напрямках, – в Радянському Союзі обмін туристичними потоками відбувався здебільшого між соціалістичними республіками, – перешкоджали розширенню геополітичних зв'язків зі світом.

Після розвалу СРСР та зміни політичного вектору Україна укріпила свої відносини з Євросоюзом нормативно-правовою базою, яка містила план дій для розвитку в сфері туризму з поглибленням в євроінтеграцію: наближення стандартів в туристичній індустрії до європейських, капіталізація туристичного ринку, збільшення вітчизняних та закордонних туристичних фірм та робочих місць, спрощення візового режиму, удосконалення транспортних «артерій» з Європою, впровадження інноваційних видів туризму на туристичному ринку країни.

Однак, аналіз особливостей розвитку вітчизняної галузі та туризму в ЄС виявив недостатній рівень конкурентоспроможності туристичного ринку України на європейському ринку через виявлення негативних чинників – невідповідність української та європейської систем стандартизації; слабка діяльність державної влади у вирішенні питань з туризму, слабке інвестування з боку держави в туристичну та транспортну інфраструктуру, відсутність програми модернізації туристичних об'єктів та комплексів. Згідно з цим, економічно-політична система України повинна містити план дій для поживлення показників туристичної індустрії.

Розділ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В ЗВ'ЯЗКУ З КУРСОМ НА ЄВРОІНТЕГРАЦІЮ

3.1. Стратегічні напрямки розвитку туризму

Головним стратегічним напрямом для України у сучасній світовій економічній та політичній системі було проголошене євроінтеграційне спрямування. Це визначає основну мету та завдання стратегії розвитку туристичної сфери, які орієнтовані на її інтеграцію в світовий ринок з урахуванням європейських цінностей та на концепцію сталого розвитку. [47]

Для покращення розвитку туристичної індустрії 16 березня 2017 року Кабінетом Міністрів України була розроблена «Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року». Стратегія передбачає створення необхідних умов для розвитку сфери туризму та курортів з урахуванням європейських цінностей та міжнародних стандартів. Її пріоритетними напрямами є:

- удосконалення нормативно-правової бази у сфері туризму, зокрема адаптація національного законодавства до законодавства ЄС, (спрощення візового режиму, укладання нових угод у сфері туризму), підвищення якості туристичного продукту та адаптація міжнародних стандартів, лібералізація діяльності туристичних підприємств;
- забезпечення безпеки та захисту прав туристів – створення «гарячої лінії», надання будь-якої допомоги туристам;
- розвиток туристичної інфраструктури – залучення інвестицій, комплексний розвиток територій, забезпечення доступності для маломобільних осіб, вирішення проблеми використання природних ресурсів та збереження навколишнього середовища

- розвиток людських ресурсів – кадрова підготовка, проведення наукових досліджень, розробка інноваційних технологій тощо;
- маркетингова діяльність – створення позитивного іміджу країни шляхом презентації туристичного потенціалу як в межах країни, так і за кордоном, розробки інтерактивної карти рекреаційних можливостей України; формування власного національного конкурентоспроможного продукту тощо. [47]

Для успішної реалізації цілей Стратегія передбачає моніторинг показників розвитку – кількість іноземних туристів, суб'єктів туристичної діяльності, робочих місць у туристичній сфері, внутрішніх туристів, екскурсантів, об'єм надходжень від податків та інших зборів. Відповідно до розробленої Стратегії розвитку туризму та курортів в Україні до 2022 р. (за вихідні показники беруться показники 2015 р.) зросте кількість екскурсантів у 2 рази, кількість внутрішніх туристів – у 3 разів, а це в свою чергу сприятиме збільшенню кількості суб'єктів туристичної діяльності і додаткових робочих місць у сфері туризму – у 3 рази. [47] Але, слід наголосити, що він залежний від економічної та політичної стабільності в країні.

На жаль, держбюджет зазнає значних скорочень, особливо у 2022 році після початку повномасштабних воєнних дій. Динаміка показників податків від туризму не виправдовує себе, про що свідчить статистика на рис. 3.1. Так, якщо у 2021 році надходження від туризму становили 1,088 млрд гривень, то у 2022 році – 809 млн гривень, що на 25,7% менше за попередній рік. Більш того, якщо порівняти показники обсягу надходжень від туристичної діяльності за 2015 та 2022 роки, то виявиться, що кількість надходжень скоротилась на 52,4%. Можна зробити висновок, що факти не співпадають з планом Стратегії на даному етапі розвитку туристичної індустрії.

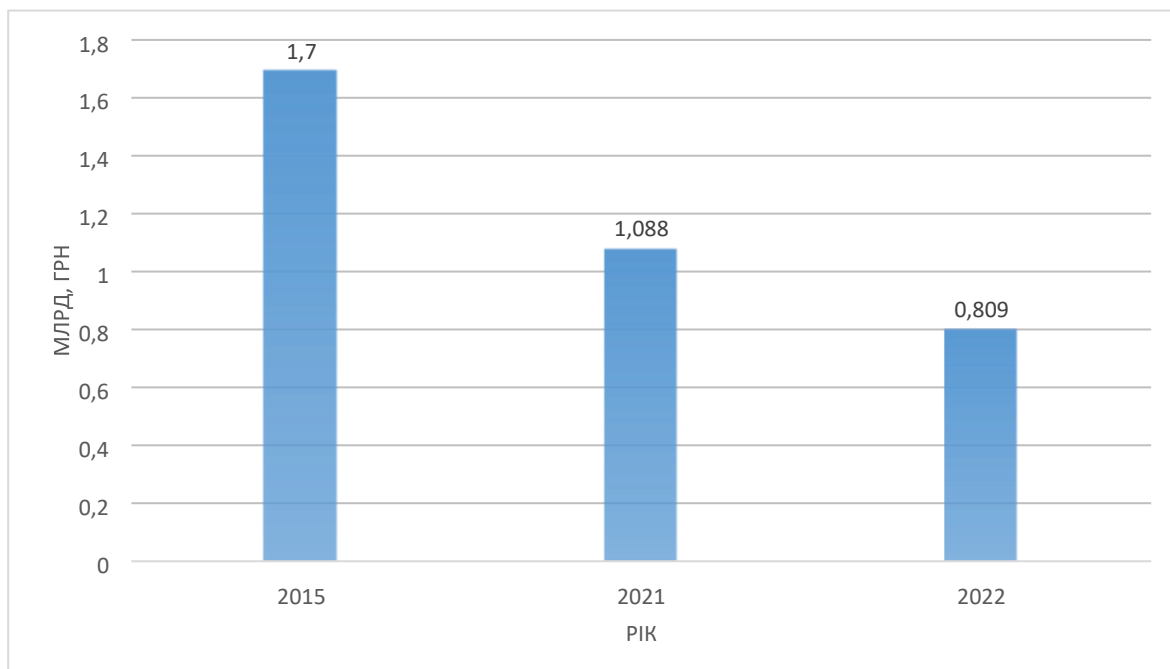

Рис. 3.1. Обсяг податків від галузі туризму в Україні

(побудовано автором за даними [61], [41])

Безсумнівно, це зумовлено пандемією, воєнним станом та втратою територій, що в свою чергу призвело до втрати рекреаційного потенціалу, припиненням діяльності багатьох туристичних відділень, які знаходяться на окупованих територіях, зниженням добробуту населення тощо.

Трансформувати туризм у галузь, що стійко розвивається, можливо, тільки подолавши негативні тенденції на рівні держави.

Велика кількість реклами, доступність інформації, поширення подієвого туризму сприяють збільшенню можливостей спілкування між народами, заохочують відвідування країни. Діяльність туристичної організації «Супутник» довела, що спільний відпочинок молоді Радянського Союзу та

зарубіжних країн сприяв інформаційному та культурному обміну завдяки спілкуванню, появі певного інтересу та знань щодо інших країн, розширенню світогляду. Також слід згадати таку довгоочікувану подію «Євро-2012» – чемпіонат Європи з футболу, - який проходив в Україні. Ця подія у свій час привабила увагу іноземних відвідувачів до нашої країни, покращила імідж країни та сприяла розвитку туристичної інфраструктури.

Тому для популяризації України необхідно налагодити діяльність інформаційних центрів як на території держави, так і за кордоном, постійно розповсюджувати інформацію про можливості України як туристичної країни. Залучення інноваційних технологій має важливе значення. Прикладом таких інновацій є Visit Ukraine - іміджевий туристично-інформаційний проект UKRAINER для популяризації внутрішнього туризму в Україні. Будь-який турист із будь-якої країни світу, зайшовши на цей портал, зможе отримати необхідну йому інформацію.

Туристична галузь робить значний вплив на різні сфери української економіки, однак ринок туризму в Україні прийшов до етапу необхідності нововведень для подальшого процвітання з кількох причин: зростання вимог туристів, нестабільне становище в політиці й економіці, високий рівень конкуренції, а головне – орієнтир на стандарти ЄС.

Інновації в туризмі призводять до набуття нової якості туристичного продукту, полегшують процес організації туристичної подорожі, підвищують ефективність функціонування туристичної інфраструктури, а також дозволяють підняти туристичний імідж країни [31]. Прикладами впровадження ІТ-технологій в туризмі можуть бути експлуатація штучного інтелекту або роботів, чат ботів, чатів. Такі пристрої значно удосконалюють якість обслуговування, полегшують туристичний менеджмент, підвищують

доходи від інвестицій. Наприклад, зараз туристи можуть знайти всю необхідну інформацію для планування подорожі в інтернет-просторі або на сайті турфірми, самостійно вибрати тур або уточнити що-небудь в онлайн-чаті з турагентом. Скоротити витрачений на організацію туру час допоможе вирішити віртуальний помічник.

Дослідник теми проблем формування туристичного бренду країни стверджує, що «репутацію будь-якої держави слід розглядати як її стратегічне надбання». [2] Аналіз уявлень іноземців про Україну, проведений на дослідженнях іноземних ЗМІ, показав невтішний результат. Обізнаність про нашу країну виявились або неповними, або негативними. Назва “Україна” іноземцям була незнайома або була прив’язана до назви «Росія», а також асоціювалась з Чорнобилем, спортсменами Андрієм Шевченко та братами Кличко. Позитивно вплинули на популярність країни події Помаранчева революція, “Євробачення”, Євро-2012, домагання президента Зеленського В. О. визнати голодомор 1932-33 рр. геноцидом, Революція гідності, мужнє протистояння українського народу у війні з Росією привернули до України увагу світу, зробили її більш відомою. Хоча, нестабільна економічна і політична ситуація, уявлення про Україну як небезпечної країни продовжують формувати негативний туристичний імідж.

Вище зазначене свідчить про те, що загальний імідж України не сформований, а отже туристичний імідж країни практично так само непривабливий. Для цього необхідно поліпшити законодавчу базу, налагодити інфраструктуру, проводити різні маркетингові заходи та продуману державну інформаційну політику тощо. Інакше кажучи, Україні потрібно здійснити не простий шлях, щоб довести, що наша країна гідна бути членом Європейського Союзу.

3.2 Війни як фактор впливу на індустрію туризму

На превеликий жаль, досвід двох світових війн в ХХ столітті та їх наслідків не навчив суспільство уникати збройних конфліктів. Війни продовжують спалахувати зокрема на азіатському континенті, де влада держав має досі комуністичний режим. Зовнішня політика таких держав, як правило, базується не на загально-політичних світових принципах, а на демонстрації агресії по відношенню до демократичних країн-сусідів. В ХХІ ст. заручниками такого сусідства стали такі країни, як Грузія, Україна, Ізраїль тощо.

Туристична сфера, яка зазнає вплив політичної та економічної ситуації в країні, стикається щонайперша з негативними наслідками тероризму та збройних конфліктів. (Рис. 3.3.) Це відображається в зменшенні потоків туристів. Наприклад, після терористичних актів в Ніцці та Парижі потік туристів-іноземців зменшився на 4%, а у Бельгії – на 13%, в Єгипті – на 48%. [42] Причиною цього стало сприйняття туристами країни як небезпечної для перебування.

Деякі дослідження про зв'язок туризму та збройних конфліктів говорять про те, що є такі туристичні об'єкти, які стали популярними та набули значення реліквії, як не парадоксально, через воєнні дії. [55] Така змістова наповненість історичних місць та пам'яток обумовлена навчально-виховною функцією туризму, а саме – прагненням донести до суспільства руйнівні наслідки війни та закликати до солідарності у світі. Унікальним прикладом мілітарі туризму є Ізраїль. Країна, перебуваючи постійно у стані війни з Палестиною, не втрачає своєї привабливості. Це зумовлено наявністю комплексу переваг, які виокремлюють конкурентоспроможність країни на

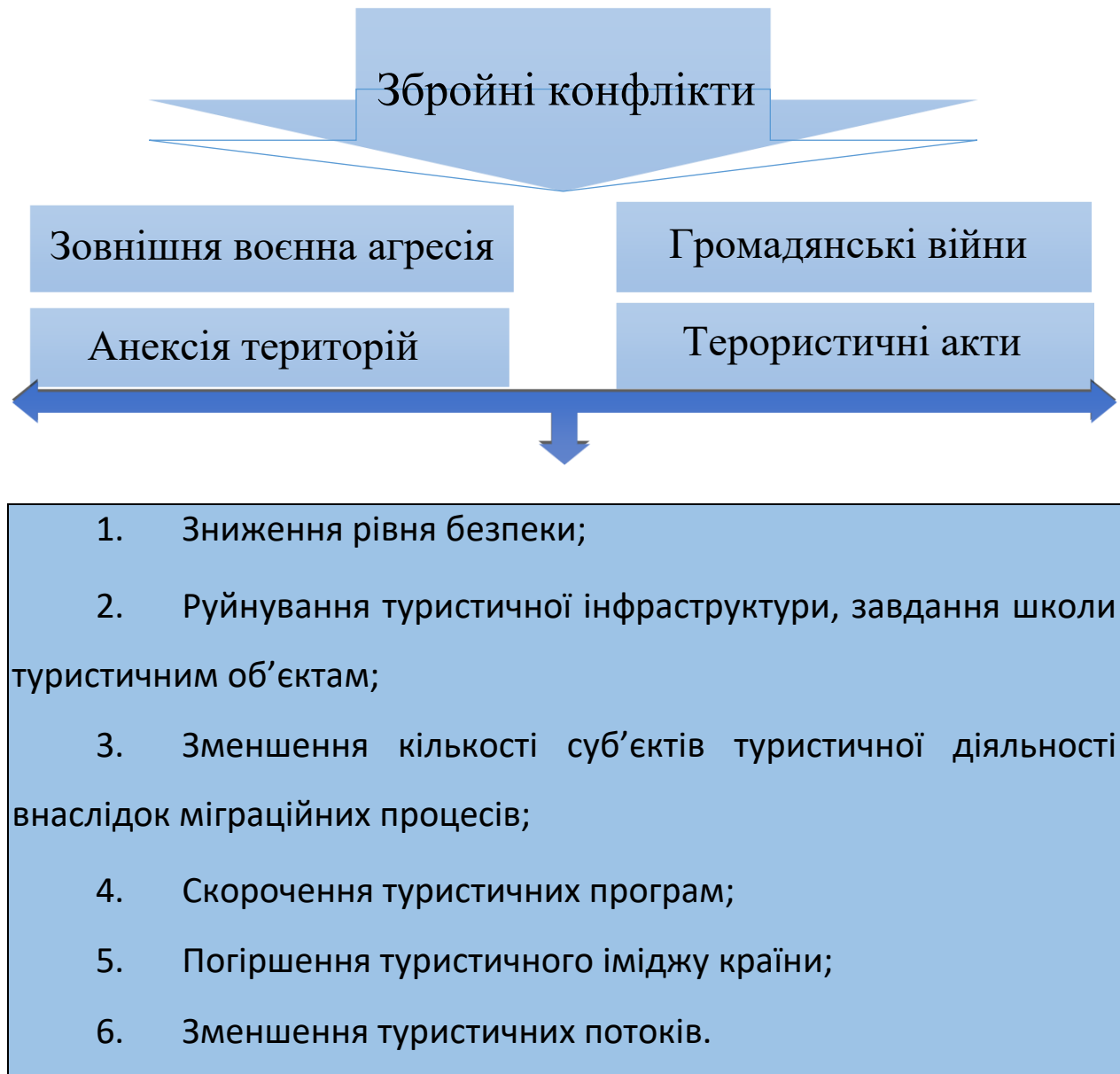

Рис. 3.3. Види збройних конфліктів та їх наслідки для індустрії туризму

Джерело: складено автором за даними [8]

міжнародному ринку: раціональне використання культурних та архітектурних пам'яток, біблійських місць паломництва, теплий клімат та різноманітний ландшафт, вихід до трьох морів.

В 2014 році на тлі загострення воєнного конфлікту на Донбасі, акцій протестів на Майдані, анексії Криму загальний імідж України значно погіршився. Це спричинило зміни в об'ємах в'їзних і внутрішніх туристичних потоків. Показники в'їзного туризму впали в два рази у порівнянні з 2012 та 2013 роками – до 2014 року країну щорічно відвідувало понад 20 мільйонів туристів, в першу чергу, з країн Західної Європи, США та Японії. [35] В 2014 році нашу країну відвідало 12,4 млн туристів, що є майже в 2 рази менше порівняно з попередніми роками. (Рис. 3.2.) Така негативна тенденція зумовлена відчуттям небезпеки з боку туриста, адже, згідно піраміди Маслоу, безпека – це є основа будь-якою діяльності, зокрема туристичної.

Рис. 3.2. Обсяг податків від галузі туризму в Україні

(побудовано автором за даними [15], [35])

Війни спричинюють руйнування туристичної інфраструктури та історико-культурної спадщини. Держава-агресор часто ставить за мету знищити моральний дух народу через зниження його культурного надбання. Особливо для України це питання є актуальним, отже наразі в країні знищено вже понад 150 пам'яток, які росіяни знищили на території України.

В 2013 році Р. Батлер та В. Сантикул висловили думку про те, що туризм – «явище, якому для процвітання потрібен мир». [55] В контексті цього війна – заперечення миру, а отже мілітаризм та туризм – несумісні поняття. Все ж таки досвід багатьох країн доводить, що воно можливе завдяки ефективній антикризовій політиці в державі. Для кращого розуміння змісту антикризових програм проведемо аналіз декількох популярних за відвідуваннями країн, які мали досвід війни- Грузії, Єгипту, Кіпру та Ізраїлю, в яких частка туризму у ВВП становить відповідно 8%, 12%, 18% та 6,2%.

Директорка «Асоціації Індустрії Гостинності України» Романова А. А.

ілюструє вплив російсько-грузинської війни 2008 року на сектор туризму:

- зниження на 80% кількості приватних турів;
- збільшення кількості міжнародних відвідувачів;
- послаблення туристичного іміджу Грузії (через небезпеку та нестабільну воєнно-політичну ситуацію). [42]

Досвід Грузії цікавий тим, що державі доволі швидко вдалося відновити туристичний індустрію та зменшити негативний економічний вплив від

збройних конфліктів на сектор туризму завдяки налагодженій системі антикризових заходів, такі як:

- організація прес-турів;
- маркетингова діяльність на міжнародному телебаченні;
- участь у міжнародних виставках;
- орієнтир на цільового споживача;
- брендингова кампанія «Європа починається тут»;
- створення комітету для координації маркетингової діяльності;
- переклад сайтів з туризму мову тощо.

Наприклад, досвід Кіпру свідчить про вдачу імплементацію європейських стандартів в туристичну індустрію разом із раціональним використанням природно-рекреаційного потенціалу. Міжетнічний конфлікт на Кіпрі розв'язався на поділі острова на грецьку та турецьку частини; в 2004 році перша стала членом ЄС. Індустрія туризму є основним джерелом надходження іноземної валюти. Так, в 2021 році максимальні показники туристичних потоків в цій країні досягли 300%.

Завдяки рекреаційному потенціалу Єгипту, який багатий на історичні пам'ятки та морські узбережжя, країна залишається привабливою для іноземців під час збройного конфлікту з Ізраїлем в другій половині ХХ ст., а також незважаючи на політичну нестабільність та тероризм у першій половині ХХІ ст. Звичайно, держава має не останню роль в підтримці туристичного

сектору– зосереджує свої зусилля на посиленні інфраструктури навколо туристичних об'єктів, зручній транспортній системи, високоякісному обслуговуванню в готелях.

Отже, досвід Грузії, Єгипту, Кіпру, Ізраїлю та інших країн, які зіштовхнулися з реаліями війни, може бути використаний у відбудові туристичної галузі. Проаналізувавши стратегію управління туризмом в цих країнах, можна виділити її ключові моменти для впровадження їх в Україні, а саме:

1. Менеджмент туризму, орієнтований на захист та безпеку туристів (створення на рівні держави органу, відповідального за туристичний сектор; зобов'язання приймаючої держави інформувати консульства іншої держави про кримінальні злочини проти туристів, надавати медичну або юридичну допомогу; освідомлять інші країни про безпековий рівень).
2. Співпраця з іншими країнами, з якими відбувається обмін туристичними потоками.
3. Внутрішня політика держави, спрямована на відновлення рекреаційного потенціалу та інвестування в туристичну галузь.
4. Повоєнна відбудова інфраструктури, культури та архітектури на багатосекторному рівні.
5. Розвиток військового туризму.
6. Проведення активної маркетингової діяльності у популяризації країни (проведення міжнародних ярмарок, брендингові кампанії, реклама туристичних об'єктів у сфері ЗМІ тощо).

3.3. Рекомендації туристичним фірмам у зв'язку зі статусом України – кандидата в ЄС

Виклики сучасності – глобалізація, інтеграційні процеси, умови жорсткої конкуренції, а також пандемії і воєнні дії, – зумовлюють потребу в прийнятті змін в економічній площині. В таких умовах туристичний ринок щонайперший стикається з наслідками відсутності правильної стратегії управління туристичним бізнесом.

Наразі туристична індустрія потребує відновлення своєї привабливості. У 2016 р. Верховна Рада України прийняла постанову про рекомендації щодо розвитку туристичної індустрії як інструменту економічного розвитку та інвестиційної привабливості України. [40] В ній зазначається про наступні проблеми в сфері туризму – недостатнє залучення держави в туристичний сектор, нестабільний політичний та економічний стан в країні, невідповідність якості національних туристичних послуг та продуктів до міжнародних стандартів. Останнім часом до цього списку долучився ще основний гальмуючий фактор в'їзного та внутрішнього туризму – відкрита війна з Росією.

Українські туристичні фірми повинні розробити власні антикризові заходи для мінімізації впливу негативних чинників на туристичну підприємницьку діяльність. При цьому важливо спиратись на Висновки ЄС щодо заявки на членство України в Євросоюзі, в яких йдеться мова про дотримання Копенгагенських критеріїв. Крім того, переслідуючи мету наздогнати конкурентів, туристична фірма повинна, насамперед, бути орієнтована на споживача – його інтереси та його безпеку. Ухлічева І. В. зазначає, що при розробці та реалізації заходів з туристичної діяльності

«інтереси тих, хто відвідує і тих, хто приймає, повинні бути взаємно гармонізовані» [50]

Враховуючи вище згадані факти, автор вважає за потрібне надати рекомендації туристичним фірмам та розробити антикризові заходи, націлені на туристичний брендинг України. Автор пропонує:

1. Визначити європейського споживача як цільову аудиторію.
2. Розробити нові туристичні продукти, орієнтовані на європейського споживача – розширити асортимент туристичної діяльності шляхом впровадження пріоритетних видів туризму (креативний, сільський, спортивний, зелений, медичний, пригодницький, тощо).
3. Розробити заходи безпеки.
 - 3.1. Надання правдивої та повної інформації покупцю про політичний та екологічний стан у країні, адже останні мають першочергове значення для забезпечення безпеки туристів.
 - 3.2. Скорочення тривалості подорожі у зв'язку з неможливістю спрогнозувати подальший розвиток подій в політиці.
 - 3.3. Розробка безпечних маршрутів з урахуванням небезпечних локацій.
 - 3.4. Перевірка туру на параметри безпеки.
 - 3.5. Інструктаж туриста щодо інформації про організацію подорожі, маршрут, харчування, трансфер, розміщення; права та обов'язки; гарантії безпеки.
 - 3.6. Надання порад споживачеві щодо загальної інформації про країну (відношення аборигенів до туристів, особливості клімату, традицій, менталітету), щодо необхідних речей, ліків тощо.

3.7. Обов'язкове страхування туриста на екстрені випадки: хвороба, травма, насилля, крадіжка тощо.

3.8. Дотримання всіх туристичних формальностей: заявка на бронювання туристичної послуги, договір між фірмою та туристом, перевірка наявності страхового полісу, завіреного ваучеру, договорів між туристичною фірмою та страховою компанією, підтвердження приймаючої сторони про бронювання.

4. Застосування бенчмаркінгу – моніторингу зовнішнього середовища маркетингу з метою вивчення лідерів туристичного бізнесу, підвищення рівня задоволеності туриста, розробки нових ідей тощо.

5. Маркетингові заходи, націлені на об'єктивну інформацію про туристичний потенціал України, просування позитивного бренду країни, пошуку ділових партнерів на міжнародному туристичному ринку:

5.1. Участь в національних та міжнародних ярмарках.

5.2. Застосування прес-релізів, друкованої продукції, яка привертає увагу до туристичних маршрутів та об'єктів.

5.3. Використання знижок турфірмою: святкових, дитячих, сімейних, знижка за бронювання заздалегідь або на «гарячу» путівку, знижка за нового клієнта.

5.4. Просування через інтерактивні ресурси: Інтернет, сайти, оплаченими телефонними картками тощо.

Отже, стратегія розвитку туризму в Україні зумовлена тенденціями сучасності, а саме глобалізацією та високою конкуренцією на міжнародному ринку. В офіційному документі основними напрямками розвитку туристичної галузі проголошено розвиток туристичної інфраструктури, імплементація європейських норм в державну законодавчу систему, а також зроблено акцент

на безпеці. Але на шляху до здійснення цих заходів наразі є наявність збройного конфлікту на українських землях, що має місце з 2014 року. Одним з найбільш неприємних наслідків для туристичної сфери є зменшення кількості туристів та туристичних компаній в країні, що відображається в зниженні показників в'їзного туризму. У зв'язку з цим автор рекомендує туристичним фірмам для збільшення попиту на туристичні послуги зосередити увагу на пріоритетних видах туризму, розробити план дій для гарантій безпеки туристів, а також приділити увагу активній пропаганді національного туристичного продукту як в країні, так і за кордоном.

ВИСНОВКИ

Отже, згідно з поставленою метою та визначеними завданнями, автором даної наукової роботи було отримані наступні результати:

1. Євроінтеграція – багатоаспектне явище, теоретичні підходи до якого змінювались упродовж її розвитку. Найбільш відомими є економічний, який поділяється на ринковий та ринково-індустріальний, та політичний.

2. Ідея євроінтеграції Західної Європи виникла в середині ХХ ст. через зміну людських цінностей європейських народів – раціональне осмислення сутності життя сприяло припиненню воїн між європейськими країнами та налагодженням співпраці заради економічної взаємовигоди.

3. Можна виділити ключові етапи інтеграції Європи:

- прийняття «Декларації Шумана», мета якої полягала у встановленні торгівельних відносин між Францією та Німеччиною;

- створення єдиної валюти – євро, що сприяла спрощення розрахункової системи та торгівельні відносини;

- створення спільного ринку;

- скасування прикордонного контролю між країнами ЄС – Шенгенська угода;

- Лісабонський договір 2009 року, який на законодавчому рівні закріпив європейські цінності – мир, повагу до людини та інших народів, демократію у суспільстві, рівноправність, законність;

- прийняття декларації «Цілі в галузі сталого розвитку», зміст якої був сконцентрований на відповідях сучасним викликам: війнам, пандемії, класовій нерівності, забрудненню навколишнього середовища.

4. Туризм – перспективний напрямок економіки. Він часто називається каталізатором інших економічних галузей: будівництва, торгівлі, сільського господарства. Саме тому він є відображенням сучасного етапу євроінтеграції в країні.

5. Співпраця ЄС та української держави формально закріплена низкою документів: угоди про безвізовий режим для іноземних громадян та для українців, Угода про Асоціацію 2014 р., членство України в ЄКТ та низкою інших угод.

6. Процеси євроінтеграції України в сфері економіці, зокрема в туризмі гальмуються геополітичними тенденціями, пандемією, російською агресією, неналежною реалізацією системи стандартизації туристичних послуг, недостатньою державною підтримкою туристичного бізнесу. Можливість реалізації стратегії розвитку туризму залежить від успіху усунення цих перешкод.

7. Туристичними інноваціями в туризмі є: креативний, еногастрономічний, військовий туризм, – які все більше набувають популярності в Україні. Їх поширення може становити інтерес для іноземного споживача, а, отже, підняти туристичний імідж країни.

8. Факти свідчать про те, що «Стратегія розвитку туризму та курортів до 2026 року» практично не реалізовується. Для ефективного застосування даної стратегії держава повинна прийняти антикризові заходи для послаблення наслідків негативної динаміки показників в туристичній сфері, а саме: ефективна маркетингова діяльність, урегулювання засобів безпеки туристів, інвестування в туристичну галузь з боку держави та регіональних органів, активна зовнішня політика у сфері туризму, розвиток інших сфер економіки, розвиток транспортних шляхів.

9. Військові дії в державі спричинюють ряд негативних наслідків на всі сфери життя, зокрема туристичну. Це позначається на показниках туристичних потоків з країни та в країну, кількості туристичних суб'єктів в країні, загальному іміджі країни. У зв'язку з цим автором було запропоновано низку рекомендацій, які можуть стати у нагоді туристичним фірмам в неоднозначних умовах економічного розвитку держави.

РЕЗЮМЕ

Кваліфікаційна робота Грищенко Дар'ї Станіславівни присвячена актуальній темі «Розвиток туризму в Україні в умовах євроінтеграції». Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є туризм в Україні. Предметом дослідження є розвиток туризму в Україні в умовах європейської інтеграції на сучасному етапі. Метою роботи є визначити вплив євроінтеграційного процесу на розвиток туристичної галузі в Україні. Досягнення зазначеної мети передбачало ознайомлення з основами євроінтеграційних процесів в світі; вивчення євроінтеграційних процесів та етапів євроінтеграції в Україні; дослідження туризму як прояву євроінтеграції; хронологічний аналіз розвитку туристичної діяльності в Україні; визначення перспектив та стратегії розвитку туризму України в зв'язку з курсом на євроінтеграцію; розробку рекомендації туристичним фірмам у зв'язку зі статусом України – кандидата в ЄС. Для виконання поставлених завдань автор звертався до системно-аналітичного, описового методів, дедуктивного та індуктивного методів. В результаті даного дослідження було визначено сучасний стан туристичної галузі в Україні в умовах євроінтеграційних процесів в державі. В кінці роботи було зроблено висновки, що туризм – це пріоритетна економічна галузь, на яку впливають євроінтеграційні процеси.

Ключові слова: євроінтеграція, інституції ЄС, співпраця України з ЄС у сфері туризму, політика України у сфері туризму, стратегія розвитку туризму.

RESUME

The qualification work of Gryshchenko Daria Stanislavovna is devoted to the actual topic "Development of tourism in Ukraine in the conditions of European

integration". The object of research of qualification work is tourism in Ukraine. The subject of the study is the development of tourism in Ukraine in the conditions of European integration at the present stage. The aim of the work is to determine the impact of the European integration process on the development of the tourism industry in Ukraine. Achieving this goal involved familiarization with the basics of European integration processes in the world; study of European integration processes and stages of European integration in Ukraine; study of tourism as a manifestation of European integration; chronological analysis of the development of tourism activities in Ukraine; determining the prospects and strategy for the development of tourism in Ukraine in connection with the course towards European integration; development of a recommendation to travel companies in connection with the status of Ukraine – a candidate for the EU. To perform the tasks, the author turned to system-analytical, descriptive methods, deductive and inductive methods. As a result, of this study, the current state of the tourism industry in Ukraine in the conditions of European integration processes in the state was determined. At the end of the work, it was concluded that tourism is a priority economic sector, the development of which depends on Ukraine's European integration.

Keywords: European integration, EU institutions, cooperation between Ukraine and the EU in the field of tourism, Ukraine's policy in the field of tourism, tourism development strategy.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєв Ю. Особливості сучасної етнополітики України в контексті євроінтеграційних проблем. *Україна – Європа – Світ : Міжнародний збірник наукових праць*. Тернопіль ; ТНПУ. 2011. Вип. 5. С. 118.
2. Алешугіна Н. Проблеми формування туристичного іміджу України: матеріали наук.-практ. конф. «Альянс наук: вчений-вченому». 2009. Т.3. С. 3-6.
3. Артеменко В. Оцінка можливостей участі України у міжнародному туризмі. *Вісник Львівського університету. Сер. Економіка*. 2007. Вип. 26. С. 12.
4. Артёмов І. В., Діус Н. О. Єврорегіональне співробітництво України: проблеми і перспективи. *Євроінтеграція: український вимір*. ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». Ужгород. 2014. Вип. 20. 500 с.
5. Баранова К.А. Сучасний стан та потенціал розвитку індустрії гостинності в Україні: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції" (м. Херсон, 23 квітня 2021 р.). Херсон: ХДАЕУ, 2021. С.180182.
6. Басніна Т.Д., Валітова Л.А., Шерешева М.Ю. Управління санаторнокурортним комплексом: основні проблеми і тенденції розвитку. *Управлінець*. 2021. Т.12. №1. С.62-77.
7. Беспала О. А. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туристичного ринку в Україні. *Економіка: реалії часу*. 2017. № 6 (34). С. 9-17.
8. Божко Л. Д., Холодок В. Д. Туризм: проблеми та перспективи розвитку під час війни. *Культура України*. 2022. Вип. 77. С. 56-64.

9. Валіон О. Об'єднана Європа: теорія, історія та перспективи для України: погляд на сучасний українсько-німецький євроінтеграційний діалог. *Україна – Європа – Світ: Міжнародний збірник наукових праць*. Тернопіль ; ТНПУ. 2011. Вип. 4. С. 196.
10. Василенко В. І. Україна на шляху до європейської інтеграції. *Університет*. 2007. № 2. С. 21-22.
11. Васильчук В. М. (2020) Передумови виникнення і розвиток туризму. Сучасні тенденції та напрями інноваційного розвитку індустрії туризму: Навч.-метод. посібник. / За заг. ред. Ципко В.В. К.: НТУ. С. 6-45.
12. Гарбера О.Є. Особливості інноваційних процесів в туристичній індустрії: матеріали наукової конференції "Новости передовой науки - 2009". URL: https://tourlib.net/statti_ukr/garbera.htm (дата звернення 03.09.2022)
13. Герасимів З. М., Христенко Г. М. Особливості розвитку туризму в Україні. *Ефективна економіка*. 2021. Вип. 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8890> (двтьв звернення 10.10.2022)
14. Гонжаревська Л. Ринок туристичних послуг в Україні. Донецьк: Східний видавничий дім, 2008. С. 180.
15. Державне агентство розвитку туризму: веб-сайт. URL: <https://www.tourism.gov.ua/> (дата звернення 22.10.2022)
16. Євроінтеграційний портал : веб-сайт. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/> (дата звернення 03.09.2022)
17. Європейський проект та Україна : монографія / А. В. Єрмолаєв, Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська, О. О. Резнікова та ін. – К.: НІСД, 2012. 192 с.
18. Заваріка, Г. М., Солодовник, А. В. Вплив конфліктного періоду на розвиток міжнародного туризму. *Географія та туризм*. 2019. В. 39. Національна бібліотека імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi->

- bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/gt_2017_39_5.pdf (дата звернення 20.10.2022)
19. Закон України "Про туризм". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1282-15> (дата звернення 25.08.2022)
 20. Заячківська Г. Моніторинг євроінтеграції України у сфері туризму. *Журнал європейської економіки*. 2017. Том 16. №2 (61). С. 241-255.
 21. Зікєєва С. (2013). Туристична галузь України в період євроінтеграції: соціально-економічний аспект. *Економіка і менеджмент культури*. № 1. С. 78.
 22. Зінченко В. А. Молодіжний туризм в українській РСР у 70-80-х рр. ХХ ст. (на основі діяльності "Супутник"): дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук: 07.00.01 / Донецький національний університет. Донецьк, 2003. 208 с.
 23. Зінченко В. А. Туризм як фактор євроінтеграції України. *Вісник КНЛУ. Сер. Історія, економіка, філософія*. 2019. Вип. 24. С. 70-76.
 24. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: Навч. посіб. Чернівці: Книги – ХХІ, 2003. 300 с.
 25. Коробко А. Регіональний туризм: сучасний стан та шляхи оптимізації: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 2 квітня 2021 р.). К.: КРОК, 2021. С.85-86.
 26. Кравець В. Винно-гастрономічний туризм: об'єднання зусиль задля розвитку. *Агробізнес Сьогодні*. 2022. URL: <http://agro-business.com.ua/> (дата звернення 25.10.2022)

27. Краєвська О. Співпраця України та Європейського Союзу у сфері туризму: політико-правовий аспект. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*. 2008. Вип.24. С.269-278.
28. Круглашов А. М., Озимюк І., Астапенко Т. С., Руссу В. В. Європейська інтеграція на початку нового тисячоліття: довідник. Чернівці. 2010. Ч. 1. 212 с.
29. Матюшенко І.Ю., С.В. Беренда, В.В. Резніков. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції: Навчальний посібник. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. 496с.
30. Мельник Л. В., Батиченко С. П. Особливості розвитку лікувально-оздоровчого туризму в регіонах України. *Часопис картографії*. 2018. URL: http://maptimes.inf.ua/CH_19/Ch19_Article4_health-improvingtourism-in-Ukraine.html (дата звернення 21.10.2022)
31. Миронов Ю.Б. Особливості інноваційної діяльності у сфері туризму. *Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки: матеріали IV Міжнар. наук.практ. конф.* (м. Львів, 18-19 травня 2017 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. С.771-772.
32. Назарук А. Євроінтеграційні процеси в сучасній Україні. *Міжнародні відносини і туризм: сучасність та ретроспектива: збірник матеріалів Першої міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених*. 2013. Вип. 3. с. 190-194.
33. Нікітенко Е. Креативні технології туризму як виклик креативноцифрового суспільства і особистості / Інженерний інститут Запорізького національного університету. 2019. С. 119-122.

34. Опанасюк, Н. А., А. Г. Охріменко. Державне регулювання туризму в Україні: правові форми, засоби та моделі. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі : колективна монографія. Луцьк, 2018. С. 17-37.
35. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації. URL: <https://www.unwto.org/>. (дата звернення 26.09.2022)
36. Пазенюк В.С., Федорченко В.К. Філософія туризму: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2004. 268 с.
37. Палагнюк Ю.В. Основні етапи європейської інтеграції. Єдиний економічний та валютний союз. *Управління в ЄС та політика європейської інтеграції*. URL: <https://eugov.chmnu.edu.ua/> (дата звернення 08.09.2022)
38. Писарева І.В., Житник К.В. Лікувально-оздоровчий туризм в Україні: характеристика та ресурсний потенціал. *Розвиток продуктивних сил та регіональна економіка*. 2021. Вип. 62. С. 137-142.
39. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу, 11.06.1998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text> (дата звернення 05.09.2022)
40. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Розвиток туристичної індустрії як інструмент економічного розвитку та інвестиційної привабливості України". URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1460-19#Text> (дата звернення 02.09.2022)
41. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» від 16 березня 2017 р. № 168-р. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text> (дата звернення 15.10.2022)

42. Романова А.А. Управління розвитком туристичної сфери в умовах збройних конфліктів. *Modern Economics*. 2018. №9. С.93-104.
43. Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики. *Центр Разумкова*. 2022 URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf (дата звернення 15.10.2022)
44. Смолій В.А., Федорченко В.К., Цибух В.І. Енциклопедичний словник-довідник з туризму. К.:Видавничий Дім "Слово". 2006. 372 с.
45. Сокур О. В. Європейська інтеграція: теоретичні засади та еволюція поглядів. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 55. С. 50-58.
46. Степаненко В. О., Степаненко Н. О. Туризм як перспективний сектор євроінтеграційних процесів в Україні. *Маркетинг та менеджмент у фокусі викликів нової економіки: матеріали міжнародної науковопрактичної конференції (26–28 квітня 2018 р.)* / за заг. ред. проф. І.І. Черленяка. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2018. с. 245-248.
47. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення 28.09.2022)
48. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/%20. (дата звернення 06.08.2022)
49. Українська асоціація активного та екологічного туризму : веб-сайт. URL: <https://www.uaeta.net/> (дата звернення 05.09.2022)
50. Ухлічева І. В. Основні аспекти менеджменту безпеки в туризмі. *Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр.* / голов. ред. М. І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. Одеса, 2005. Вип. 20. С. 347-353.

51. Худавердієва В.А. Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Львів, 1-2 червня 2022 р.). Львів: Видавництво ЛТЕУ, 2022. С.286-288.
52. Чередниченко А. Європейські цінності: теоретичні засади формування. *Теорія та історія державного управління. Державне управління та місцеве самоврядування*. 2020. Вип. 1(44). С. 20-25.
53. Чернега О. Б Довідник з європейської інтеграції. *Донець. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського*. 2-ге вид. Донецьк. 2013. 460 с.
54. Яровий В.Ф. Євроінтеграція та вітчизняний туризм: основні аспекти. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2016. Вип.17. С.21-23.
55. Butler R., W. Suntikul. *Tourism and War*. London: Routledge, 2012. 297 p.
56. Cyprus: Selected Issues; IMF Country Report. 2021. No. 21/126. International monetary fund. URL: <https://www.imf.org> (дата звернення 04.09.2022)
57. Elliott A., Milne D. Introduction. War, Tourism and Modern Japan. *Japan Review*. 2019. Vol. 33, Special Issue. P. 3–28. URL: <https://www.jstor.org/stable/e26652972> (дата звернення 04.09.2022)
58. Eurobarometer. The EP and the expectations of European citizens : веб-сайт. URL: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/en/beheard/eurobarometer>. (дата звернення 24.08.2022)
59. Jafari J. Tourism and Peace. *Annals of Tourism Research*. 1989. №3 (16). P.439-443.
60. Spa Business Association: website. URL: http://www.britispsas.co.uk/spa_guide/definitions.php. (дата звернення 20.09.2022)

61. Statista : website. URL: <https://www.statista.com/> (дата звернення 15.08.2022)
62. The Maastricht Treaty: provisions amending the treaty establishing the European Economic Community with a view to establishing The European Community. URL: <http://www.eurotreaties.com/maastrichtec.pdf>. (дата звернення 02.08.2022)
63. The Rome Declaration, 25.04.2017 URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/03/25/rome-declaration/pdf> (дата звернення 01.08.2022)
64. Tourism in Europe Statistics 2020-2021: website. URL: <https://www.condorferries.co.uk/tourism-in-europe-statistics> (дата звернення 03.09.2022)
65. Towards a Sustainable Europe by 2030. *European Commission*. 2019. URL: https://ec.europa.eu/info/publications/reflection-paper-towards-sustainableeurope-2030_en (дата звернення 01.08.2022)
66. Voronkova Valentina, Maksimenyuk Marina, Nikitenko Vitalina. Humanistic Management in the Context of Philosophic Anthropology: Human Dimension. *Intellectual Archive*. Ontario, Kanada, 2016. P.37-48.

ДОДАТОК А

Рис. 1.2. Вінстон Черчілль в м. Цюрих в 1946 р.

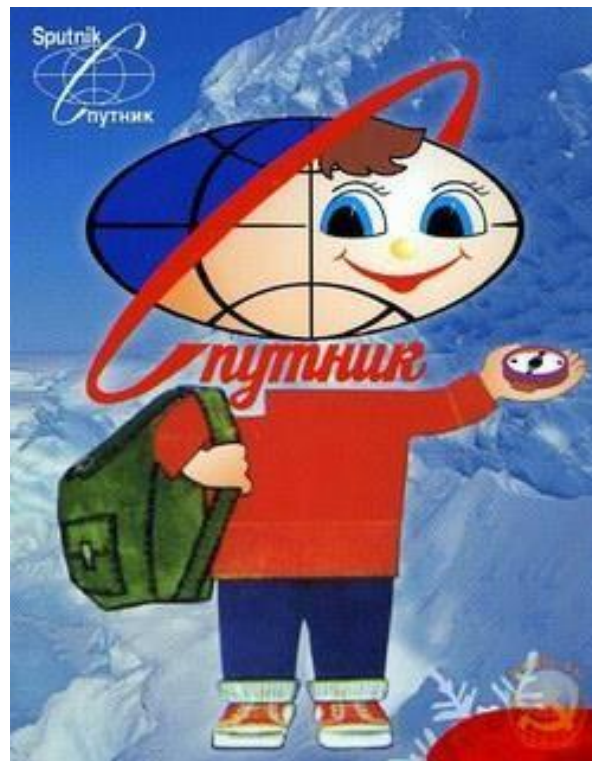

Рис. 2.1. Зображення туристичної організації «Супутник»

ДОДАТОК Б

Рис. 2.2. Площа-ринок у Львові

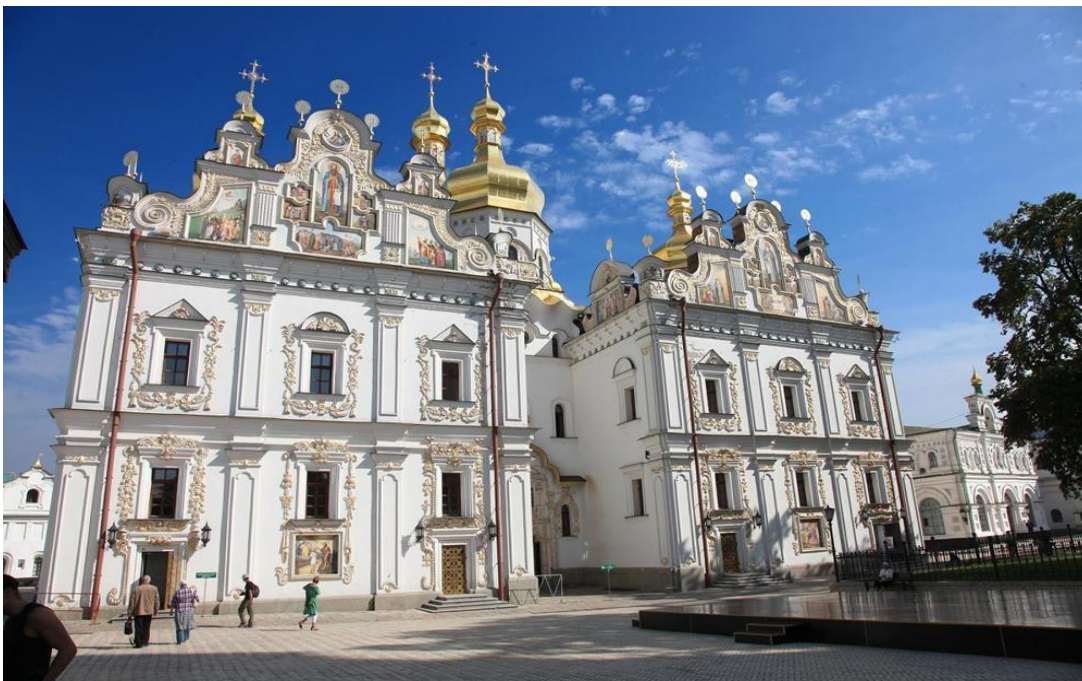

Рис. 2.3. Києво-Печерська Лавра. Київ

Рис. 2.4. Ансамбль собору святого Юра на Берестові

Рис. 2.8. Свято Маслениці в Пирогові на Київщині

Рис. 2.9. Фестиваль в історично-архітектурному заповіднику «Хотинська фортеця»

Рис. 2.10. Шацький національний природний парк

Рис. 2.11. Бальнеологічний курорт Трускавець. Львів